

Võru maakonnaplaneeringu eeltööd. Maamajandus ning riiklikud huvid

Võru-Tartu 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1 MAAMAJANDUSE ISELOOMU MUUTUSE ANALÜÜS VÕRRELDES KEHTIVAS MAAKONNAPLANEERINGUS SÄTESTATUGA	7
1.1 TÖÖSTUS- JA TOOTMISETTEVÖTETE ARVU NING SEKTORIS HÕIVATUTE DÜNAAMIKA	7
1.2 MAAMAJANDUSE KÄSITLUS JA PERSPEKTIIV KEHTIVAS MAAKONNAPLANEERINGUS	13
1.3 MAAMAJANDUSE HETKEOLUKORD JA ISELOOMU MUUTUS.....	14
1.3.1 Maakasutus	15
1.3.2 Loomakasvatus	19
1.3.3 Ettevõtlus ja ettevõtlusaktiivsus	22
1.4 KOHALIKE OMAVALITSUSTE ÜLDPLANEERINGUTES SÄTESTATU, VASTAVAU MAAKONNAPLANEERINGULE.....	25
1.5 TEEMAKOHASED DETAILPLANEERINGUD.....	26
1.6 TEEMAKÄSITLUS KOHALIKE OMAVALITSUSTE ARENGUDOKUMENTIDES.....	33
1.7 TEEMAKÄSITLUS VÕRU MAAKONNA ARENDUSKESKUSE POOLT INVESTORTEENINDUSE PROGRAMMI RAAMES TEHTUD TÖÖDES	34
1.8 VÕRU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2009-2019	36
1.9 KOKKUVÕTE JA SUUNISED	36
1.9.1 Maamajanduse hetkeolukorra vastavus maakonnaplaneeringuga kavandatule	37
1.9.2 Suunised uue maakonnaplaneeringu koostamiseks	37
2 RIIKLIKUD HUVID	41
2.1 RIIGIKAITSE.....	41
2.1.1 Teemakäsitlus kõrgemaseisvates arengudokumentide	42
2.2 PIIRIRAJATISED	43
2.3 RIIGIMAAD	43

Sissejuhatus

Põlva, Valga ja Võru maavalitsused asusid koostöös ette valmistama uute maakonnaplaneeringute koostamist. Esimeseks etapiks on eeltööde läbiviimine maamajanduse ja riiklike huvide teemavaldkondade osas, et anda lähtekohad ja suunised uute maakonnaplaneeringute koostamisel.

Maamajanduse valdkonna lõikes analüüsitakse majanduskeskkonna iseloomu muutusi võrreldes kehtivas maakonnaplaneeringus sätestatuga; kuidas maakonnaplaneeringus sätestatu on realiseerunud; kuidas ja milline on teemakäsitlus kohalike omavalitsuste üldplaneeringutes; kas ja millises piirkonnas on kehtestatud teemakohaseid detailplaneeringuid; milline on tootmis- ja tööstusettevõtete arv maakonnas, sektoris hõivatute dünaamika; kas ja milline on teema käsitlus kohalike omavalitsuste teistes arengudokumentides ning maakonna arenduskeskuste poolt investorteeninduse programmi raames tehtavas töös ja teistes teemakohastes töödes.

Riiklike huvide väljaselgitamiseks analüüsitakse, millised on riigikaitsele huvid (lasketiirud, polügoonid, piirialad, piiripunktid jm), kas ja milline on teemakäsitlus kõrgemalseisvates arengudokumentides ning millised on asjakohased suundumused.

Eeltööd vormistatakse tekstiosana ja teemakaartidena maakondade kaupa eraldi. Käesolev dokument kajastab analüüsi tulemusi Võru maakonna osas.

Eeltööde koostamist korraldavad maavalitsused, selle koostamiseks sõlmiti leping OÜ-ga Hendrikson&Ko.

1 Maamajanduse iseloomu muutuse analüüs võrreldes kehtivas maakonnaplaneeringus sätestatuga

1.1 Tööstus- ja tootmisettevõtete arvu ning sektoris hõivatute dünaamika

Tööstus ja tootmisettevõtete arvu dünaamika

Iga-aastaselt on majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arv nii maapiirkonnas kui ka kogu Eestis kasvanud ja asub tõusuteel. Üheks kasvu innustajaks võib pidada riigi poolt pakutavaid erinevaid ettevõtluse alustamise ja arendamise toetusi.

Võrreldes maapiirkonna ettevõtlusmaastikku linnaga on näha selge erinevus ettevõtete arvu osas tegevusvaldkondade lõikes. Ettevõtete arvu poolest moodustab maapiirkonna mittepõllumajanduslik ettevõtlus kogu Eesti mittepõllumajanduslikust ettevõtlusest keskmiselt 26%. Suurem osa mittepõllumajanduslikust ettevõtlusest on koondunud linnadesse – keskmiselt 74%. Sellised suured erinevused toovad aga kaasa ebavõrdse olukorra, mis seab maapiirkonna nii majanduslikult kui ka sotsiaalselt kehvemasse olukorda linnadest. Madal mittepõllumajanduslik ettevõtluse osakaal maal viib selleni, et maarahval ei ole sobilikke ja tulusaid töökohti, mis võimaldaksid neil saavutada linnaelanikega samaväärse elatusaseme. See omakorda viib selleni, et maainimesed siirduvad elama linnadesse, kus pakutakse konkurentsivõimelisi töötasusid ning mitmekesiseid arenemise ja töötamise võimalusi.¹

Kui vaadelda konkreetset Võru maakonda, selgub Statistikaameti andmetest, et 2011. aasta seisuga oli Võru maakonnas 2535 statistilisse profiili kuuluvat ettevõtet. Kõige enam ettevõtteid (900) tegutseb põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi valdkonnas. Järgnevad hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont (297), töötlev tööstus (245) ja ehitus (217). Tabelandmetest (tabel 1.1.1.) selgub, et aastate jooksul on toimunud pidev ettevõtete arvu kasv, suurim on see olnud ehituse ning põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi valdkonnas.

Tabel 1.1.1. Statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arv tegevusalade lõikes

Aasta	Tegevusalad kokku	Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	Töötlev tööstus	Ehitus	Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	Muud tegevusalad*
2000	807	174	136	33	263	199
2001	1 214	528	144	37	273	232
2002	1 359	667	143	43	262	244
2003	1 204	506	156	48	244	250
2004	1 310	540	168	58	275	269
2005	1 428	586	185	84	268	305
2006	1 506	581	191	115	275	344

¹http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/MAK_2014-2020/prioriteetid/Prioriteet_6_maapiirkonna_areng_01.05.2012.pdf

2007	1 631	576	199	178	262	416
2008	1 671	593	196	193	248	441
2009	1 732	600	189	200	254	489
2010	2 492	891	220	209	295	877
2011	2 535	900	245	217	297	876

*mäetööstus; elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine; veevarustus; kanalisatsioon; jäätme- ja saastekäitlus; veondus ja laondus; majutus ja toitlustus; info ja side; finants- ja kindlustustegevus; kinnisvaraala tegevus; kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus; haldus- ja abitegevused; avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus; haridus; tervishoid ja sotsiaalhoolekanne; kunst, meelelahutus ja vaba aeg; muud teenindavad tegevused; kodumajapidamised tööandjana; kodumajapidamiste oma tarbeks kaupade tootmine; eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus.

Tabel 1.1.2. Statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arv (tegevusalad kokku) Võru maakonna kohalike omavalitsuste lõikes aastatel 2005-2011. Allikas Statistikaamet

Kohalik omavalitsus	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Võru maakond	1 428	1 506	1 631	1 671	1 732	2 492	2 535
Antsla linn	0	0	0	0	0	0	0
Võru linn	476	514	570	587	617	882	902
Antsla vald	152	167	183	176	184	266	266
Haanja vald	49	47	55	59	62	102	96
Lasva vald	74	72	70	77	86	112	113
Meremäe vald	65	69	72	73	74	99	101
Misso vald	37	39	36	38	37	58	64
Mõniste vald	44	38	39	42	47	83	83
Rõuge vald	116	119	132	125	131	165	177
Sõmerpalu vald	78	76	81	77	80	112	120
Urvaste vald	76	73	73	75	80	114	110
Varstu vald	48	52	56	64	62	89	91
Vastseliina vald	64	77	82	86	86	141	148
Võru vald	149	163	182	192	186	269	264

Märkus: Äriregistris registreeritud majanduslikult aktiivsed füüsilisest isikust ettevõtjad, v.a ainult maksukohustuslaste registris registreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad. Ettevõtteid on jaotatud haldusüksustesse kontaktaadressi järgi .V.a 2009. aasta jooksul maksukohustuslaste registrist äriregistrisse ümberregistreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad.

Kui vaadelda perioodil 1997-2006 toimunud muutusi Eestis tervikuna, siis on kõigi maakondade tootmisstruktuuris primaarsektori osa vähenenud. Kogu Eesti ettevõtete hulgas langes primaarsektori ettevõtete osakaal 18,9%-lt 2001. aastal 12,3%-ni 2011. aastal. Samas on kõigis maakondades sekundaarsektori osakaal suurenenud.

Tertsiaarsektori osakaalu suurenemine, mis olnuks ootuspärane arengu üldisest loogikast lähtuvalt, on olulisel määral aset leidnud vaid kolmes maakonnas - Harjumaal seotult

panganduse ja äriteenuste tormilise arenguga, Pärnumaal spaa-teenuste pakkumise suurendamisega ja Ida-Virumaal tööstuse kokkutõmbumise ja varasema tagasihoidliku teenuste osakaaluga. Enamikku maakondi iseloomustab tertsiaarsektori osatähtsuse väike kahanemine, suhteliselt suurem oli see Lõuna-Eesti maakondades, kus samas on märgatav sekundaarsektori osatähtsuse oluline tõus.²

Statistikaameti andmetel on enamus (2011. aastal 95,2%) majanduslikult aktiivsetest ettevõtetest mikroettevõtted, (alla 10 töötaja). Sellest võib järeldada, et majanduskriisis ettevõtted vähendasid oma töötajate arvu, aga ka seda, et ettevõtete juurdekasv on toimunud mikroettevõtete arvelt.

Tabel 1.1.3. Statistilisse profiili kuuluvad ettevõtted töötajate arvu järgi aastatel 2007-2011. Allikas Statistikaamet

	Kokku	250 ja enam	50-249	10-49	Vähem kui 10
2007	1 631	2	36	118	1 475
2008	1 671	2	33	116	1 520
2009	1 732	2	31	100	1 599
2010	2 492	1	28	96	2 367
2011	2 535	1	25	96	2 413

Märkus: Äriregistris registreeritud majanduslikult aktiivsed füüsilisest isikust ettevõtjad, v.a ainult maksukohustuslaste registris registreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad. Ettevõtted on jaotatud maakondadesse kontaktaadressi järgi.

Sektoris hõivatute dünaamika

Kuigi enam kui kolmandik Võru maakonna ettevõtetest tegutseb põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi valdkonnas ning sarnaselt Eesti keskmiste näitajatega on ettevõtete arv aastate lõikes kasvanud (alates 2005. aastast on põllumajanduslike äriettevõtete arv 2010. aastaks suurenenud 1,4 korda, kuid töötajate arv on samal ajal vähenenud 20%), on samal ajal primaarsektoris hõivatute osatähtsus vähenenud, olles 2011.aastal 6,5% tööealisest elanikkonnast. Osaliselt võib see olla tingitud põllumajandusettevõtete mehhaniseerimisest, oma rolli mängivad ka üldised muutused ühiskonnakorralduses.

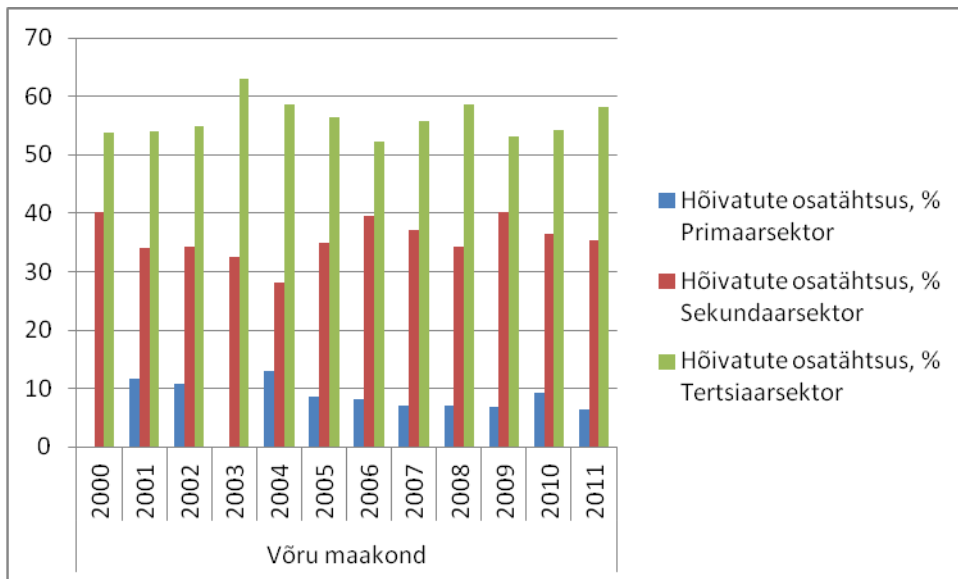
Tabel 1.1.4. Hõivatus majandussektorite lõikes. Allikas Statistikaamet

Aasta	Primaarsektor		Sekundaarsektor		Tertsiaarsektor	
	Hõivatud, tuhat	Hõivatute osatähtsus, %	Hõivatud, tuhat	Hõivatute osatähtsus, %	Hõivatud, tuhat	Hõivatute osatähtsus, %
2000	5.2	40.2	7.0	53.8
2001	1.6	11.8	4.7	34.1	7.4	54.0
2002	1.4	10.8	4.4	34.2	7.1	55.0
2003	4.1	32.6	7.9	63.0
2004	1.8	13.1	3.9	28.1	8.1	58.7
2005	1.3	8.6	5.1	34.9	8.3	56.5
2006	1.3	8.1	6.2	39.6	8.2	52.3

² Uuringu „Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos“ lõpparuanne, Tartu-Pärnu-Tallinn 2009, koostaja Tartu Ülikool Siseministeeriumi tellimusel

2007	1.0	7.1	5.2	37.1	7.9	55.8
2008	1.0	7.1	4.8	34.3	8.2	58.7
2009	1.0	6.8	5.9	40.1	7.8	53.1
2010	1.3	9.2	5.2	36.5	7.7	54.3
2011	1.0	6.5	5.3	35.4	8.7	58.1

Märkus: aastakeskmise. Aastatel 1990-1996 15-69-aastased hõivatud, alates 1997. aastast 15-74-aastased hõivatud. Linnaliste asulate hulka on arvestatud linnad, vallasisesed linnad ja alevid, maa-asulate hulka alevikud ja külad.

Joonis 1.1.1. Võru maakonnas hõivatus majandussektorite lõikes. Allikas Statistikaamet

Juba alates 1990. aastast on Eestis tervikuna maa-asulate primaarsektoris hõivatute arv olnud langusteel (85% suurune vähenemine). 2010. aasta seisuga moodustab maa-asulates põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse valdkonnas hõivatute osatähtsus kõigist maapiirkonna tegevusaladest 12%. Seevastu on aga maa-asulates sekundaar- ja tertsiaarsektorite ettevõtetes hõivatute arv aastatega jõudsalt kasvanud, moodustades 2010. aastal kõigist maapiirkonna tegevusaladest 88%. Vaadeldes teatud mittepõllumajanduslikke tegevusalasid detailsemalt, järeldub, et aastatega on maa-asulates töötleva tööstuse, hulgi- ja jaekaubanduse, majutuse, toitlustuse, kunsti, meelelahutuse, vaba aja ning muude tegevusvaldkondade ettevõtetes hõivatute arv kasvanud, moodustades 2010.aastal kõigist maapiirkonna tegevusaladest 38%.

Maapiirkonnas on ka ettevõtjaid, kes on jätkanud põllumajandusliku tegevusega, kuid selle kõrval on oma tegevust mitmekesistanud ka mittepõllumajanduslike tegevustega. 2010.aasta põllumajandusloenduse andmetel oli Eestis 19 600 põllumajanduslikku majapidamist, kellest 13% tegeleb põllumajanduse kõrvalt ka muude mittepõllumajanduslike tegevustega, kasutades selleks majapidamise maid, hooneid või seadmeid (lepinguline töö, metsandus, turism jm).³ Metsa- ja puidutööstussektor on

³http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/MAK_2014-2020/prioriteetid/Prioriteet_6_maapiirkonna_areng_01.05.2012.pdf

põllumajanduse kõrval üheks oluliseks tööandjaks Eesti maapiirkondade elanikele. Koguni 86% metsa majandamise või puidu töötlemisega tegelevatest mikroettevõtetest omavad tootmistegevust täielikult või osaliselt maapiirkonnas.⁴

Kokku on põllumajanduse osakaal maa-asulate elanike tööhõives vähenenud 1989. aasta 60%-lt 11%-ni 2008. aastal.⁵

Ettevõtete raamatupidamisaruannete 2000-2006 põhjal selgub, et vaadeldaval perioodil toimus Võru- ja Valgamaal hõivekasv tööstuses. Terves Lõuna-Eestis (välja arvatud Tartu linn) kasvas hõive puidutööstuses ning ehituses. Kui Eestis tervikuna, sh Põlva ja Võru maakonnas, on hõive vähenenud kergetööstuses, siis Valgamaal see kasvas (+180%).⁶

Primaarsektori tööhõive, mis on Eesti veel küllaltki kõrge, suurenemist ei ole edaspidistel aastatel oodata. Tulenevalt aga primaarsektori hõive kokkutõmbumisest sõltub maapiirkondade (majanduslik) areng suurel määral uute töökohtade kättesaadavusest. Majanduslike võimaluste (sh töökohtade) ja sotsiaalsete teenuste vähesus põhjustab elanike lahkumise, see omakorda halvendab maapiirkonna majanduslikku konkurentsivõimet ning teeb veelgi kulukamaks teenuste pakkumise kohapeal ja vähendab nende kättesaadavust, mille tõttu on veel enam elanikke sunnitud lahkuma.⁷

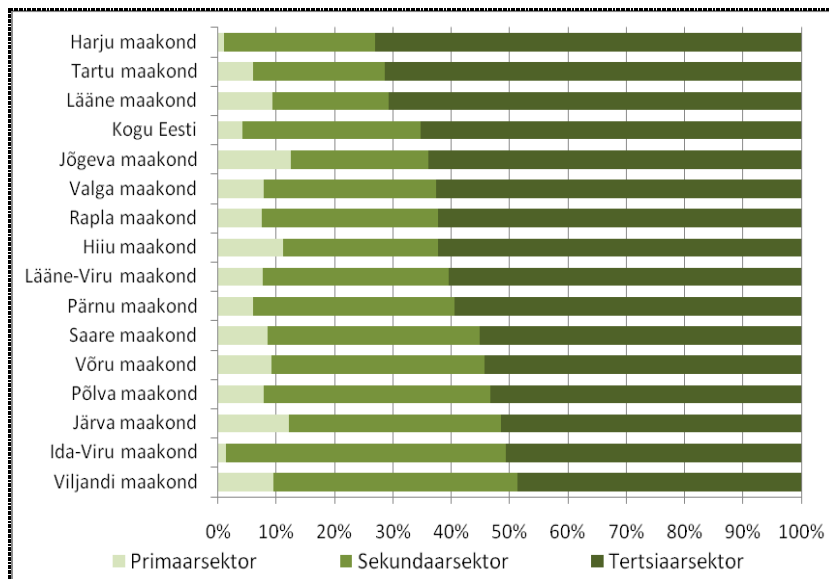
Kui veel mõned aastad tagasi iseloomustas Eesti regioonide majandust väljapool Tallinna ja Tartut eeskätt industrialiseerumine (Tartu Ülikool, 2009), siis tänaseks on saanud enamasti iseloomulikuks juba hoogsam liikumine teenindusmajanduse suunas. Kui Põlva ja Valga maakonnas on sekundaarsektori hõive viimasel kümnel aastal kasvanud mõnevõrra kiiremini kui tertsiaarsektoris, siis Võru maakonnas on hõivekasv toimunud just tertsiaarsektoris.

⁴ http://www.agri.ee/public/MAK_2014-2020_meetmelehed_04.10.2012.pdf

⁵ http://www.kogu.ee/public/eia2009/EIA_kokkuvote09.pdf

⁶ Uuringu „Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos“ lõpparuanne, Tartu-Pärnu-Tallinn 2009, koostaja Tartu Ülikool Siseministeeriumi tellimisel

⁷ http://www.agri.ee/public/MAK_2014-2020_meetmelehed_04.10.2012.pdf

Joonis 1.1.2. Hõivatute osatähtsus majanduse põhisektorites 2010. aastal. Allikas Siseministeerium Statistikaameti põhjal.⁸

Hõivatus primaarsektoris on alates 2000.aastast langenud kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides, siiski oli vahemikus 2000-2009 põllumajandussektori töökohtade vähenemine kogu Euroopas kõige suurem (- 55%)⁹. Samas on oluline märkida, et samal perioodil tõusis Eesti põllumajandussektori töötajate sissetulek (+ 131%), erinevalt näiteks Taanist, Itaaliast ja Iirimaast, kus sissetulekud langesid kuni 40%.

Naaberriigis Soomes on Maailmapanga 2012. aastal avaldatud rapordi põhjal 2010.a tööhõive põllumajanduses (sh jahipidamine, metsandus, kalandus) 4,40% kogu tööhõivest. See näitaja võimaldab hinnata ka Eesti põllumajandushõive tulevikusuundumust – tõenäoliselt jätkub lähiaastatel langus hõivatute hulgas, millele järgneb stabiliseerumine 5% osatähtsuse juures.

Tööhõiveprognoosid aastaks 2016

Uuringus „Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos“ koostatakse muuhulgas maakondlikud tööhõiveprognoosid ametialade ja tegevuslade lõikes aastaks 2016. Regionaalsed hõiveprognoosid koostatakse antud töös Eesti Tööjõu-uuringu andmete põhjal. Selleks kasutatakse aastate 2006-2008 Eesti tööjõu-uuringu andmeid, mille põhjal leitakse kolme aasta keskmine hõivatute arv erinevates maakondades tegevusalade ja ametialade lõikes.

Lõuna-Eesti (Põlva, Jõgeva, Võru, Viljandi ning Valga maakonnad) maakonnad olid valdavalt primaarsektorile orienteeritud. Majanduse arenedes võib primaarsektori osakaal isegi lisandväärtuse arvestuses tõusta, kuid seoses tootmise intensiivsemaks muutumisega ning automatiseerimisega uusi töökohti nendes valdkondades reeglina juurde ei tule. Suurimad tööandjad on aastal 2016 prognoosile vastavalt ehitus- ja kaubandussektor.

⁸ Regionaalse arengu suundumused Eestis (aastatel 2005-2011), Siseministeerium 2011

⁹ Eurostat News Release mai 2010 andmetel

Kõige tugevam töökohtade vähenemine toimub valdkonnas, mis hüppeliselt kasvas majandusliku buumi ajal - ehituses. Ehitus oli ja jääb ka tulevikus kõigis vaatlusalustes maakondades kõige suuremaks tööandjaks, kuid kokku nähakse ehituses töötajate vähenemist ca 2200 töötaja võrra Lõuna-Eesti maakondades kokku. Maakondlikud erinevused struktuuriliste muutuste osas ei ole väga suured. Suuremad töökohtade vähenemised on veel mööblitööstuses ja puidutöötlemises (Viljandi, Põlva, Võru, Valga), tekstiil- ja õmblustööstuses (Viljandi, Jõgeva, Valga) ning põllumajanduses (Viljandi, Põlva, Jõgeva). Kokku peaks prognoosi järgi Lõuna-estis maakondades kaduma ca 3500 töökohta. Tegemist on nõ netoarvestusega ehk siis loodud ja kaotatud töökohtade vahega.

Kui vaadata erialati, kus kõige rohkem inimesi töötuks on jäänud, siis 1. augusti 2009 töötukassa andmetel järgi on tegemist valdavalt sinikraade ehk siis madalama kvalifikatsiooniga töötajatega. Eestis tervikuna on sinikraade osakaal kogu töötajaskonnast 56% ning valgekraade osakaal vastavalt 44%. Seda pilti mõjutab väga tugevalt Tallinn, kuhu on kogunenud lõviosa valgekraadest. Kui me Tallinna välja jätaksime, oleks Eestis proportsioonid vastavalt 40% valgekraesid ning 60% sinikraesid.

Kui Põlva ja Võru maakonnas vastas töötute proportsioon suhteliselt hästi ka vakantside suhtele, siis teistes maakondades oli pilt erinev. Ka Valgas on tunda kõrgharidusega inimeste puudust. Samas mingeid põhjapandavaid järeldusi on raske teha, sest vakantside üldarvud on väiksed, kuna tööpuudus on kõrge ja kõik vabad töökohad haaratakse lennult.¹⁰

1.2 Maamajanduse käsitus ja perspektiiv kehtivas maakonnaplaneeringus

Kehtiv maakonnaplaneering (kehtestatud 2002) seab **majanduskeskkonna** strateegilised eesmärgid:

- piirkonna turismi- ja puhkemajanduse potentsiaal leiab laialdast ja mitmekülgset realiseerimist;
- maakond on soodsa ettevõtluskeskkonnaga atraktiivne investeerimiskoht;
- majandusspekter on mitmekesisustunud ning ettevõtted on konkurentsivõimelised sise- ja välisturul;
- maakonda läbivate rahvusvaheliste transpordikoridoride, piiritollipunktide ning kõrghariduse osutatava logistilise teenuse kaudu realiseeritakse maakonna soodne majandusgeograafiline positsioon;
- optimaalse ja kvaliteetse tehnilise infrastruktuuri olemasolu;
- alternatiivne tootmistegevus maapiirkondades ja traditsiooniline põllumajanduslik tootmine selleks sobivatel põllumaadel.

Olulisemad arengut soodustavate teguritena on välja toodud:

- soodne majandusgeograafiline positsioon;
- looduslike eelduste ja kohalike ressursside olemasolu nii tööstuse kui teeninduse (turism);

¹⁰ Uuringu „Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos“ lõpparuanne, Tartu-Pärnu-Tallinn 2009, koostaja Tartu Ülikool Siseministeeriumi tellimusel

- arendamiseks (mets, savi, liiv, vesi, puhas keskkond, kaunis loodus);
- paikse, vähenõudliku, teatud valdkondades (puidutehnoloogia, toiduainete tehnoloogia, transport jne) oskusi omava tööjõu olemasolu;
- investeerimine ettevõtlusesse on Võrumaal odavam kui mujal Eestis (odavamad kinnisvara müügi- ja rendihinnad, odavam rakendatava tööjõu hind);
- tegelikele tööjõuturu vajadustele orienteeritud, rakenduslikku kõrg- ja keskeriharidust andva kooli olemasolu Võrumaa Kutsehariduskeskuse näol;
- ajakohaste kommunikatsioonivahendite laialdane levik.

Visioon on Võrumaa mitmekülgsest arenenud piirkond, kus majandus ja ettevõtlus tuginevad eelkõige kohalikele arengueeldustele ja ressurssidele. Põllumajanduslikud ettevõtted on spetsialiseerunud ning kasutavad nüüdisaegset tootmistehnoloogiat. Ettevõtete struktuur maakonnas on mitmekesisestunud ning firmade ja töökohtade arv suurenenud. Kaalukat osa uute töökohtade loomisel omavad väike- ja keskettevõtlus.

Tööhõive on suurenenud ka tänu IT arengule ning Euroopa Liiduga liitumisel tekkivatele uutele töökohtadele piiriga seotud valdkondades. **Maakonna võtmemajandusharud on puidutööstus, toiduainetööstus, turism ja transport.**

Põllumajanduses olulisemad arengut soodustavate teguritena on välja toodud:

- head looduslikud tingimused veiste ja lammaste pidamiseks;
- vabade maade olemasolu;
- palju hooneid, mis ei ole leidnud kasutust;
- huvi alternatiivse põllumajandustootmise vastu;
- suhteliselt hästi arenenud infrastruktuur;
- puhas looduslik keskkond;
- EL-i toetus alternatiivsele ja ökoloogilisele tootmisele;
- vajadus tegeleda põllumajandusega, et säiliks loodusmaastikud.

Üldine eesmärk on:

- maakultuuri säilimine;
- ettevõtlusvormid maal
- on mitmekesisestunud;
- juurde on loodud töökohti;
- alternatiivpõllumajanduse osakaal on suurenenud;
- kohalikust toorainest mitmekesiste kvaliteetsete toiduainete tootmine nii kohalikule kui välisurule.

1.3 Maamajanduse hetkeolukord ja iseloomu muutus

Maakonnaplaneering on eesmärgiks seadnud maamajandustegevuse elavdamine ja mitmekesistamine ning põllumajanduse jätkuv areng. Põllumajanduses on alternatiivpõllumajanduse osakaal suurenenud ning ettevõtluses kaalukas osa väike- ja keskettevõtlusel.

Alljärgnevalt on esitatud võrdlustulemused 2001. ja 2010. aasta põllumajandusloenduse tulemuste põhjal iseloomustamaks muutusi maakasutuse ja loomakasvatuse osas maakondade lõikes.

1.3.1 Maakasutus

Võrreldes 2001. aasta põllumajandusloendusega on Eestis tervikuna põllumajanduslike majapidamiste¹¹ arv aga vähenenud ligi kolm korda. Majapidamised on kas põllumajandusliku tegevuse täielikult lõpetanud või on nende maakasutus langenud alla ühe hektari. Seejuures on ära kadunud just väikesed, alla 10-hektarise põllumajandusmaaga majapidamised. Nende arv on vähenenud koguni neli korda. Samas on üle 100-hektariste majapidamiste arv suurenenud 1,7 korda ehk 724 majapidamise võrra. Majapidamiste arvu vähenemine on trend kogu Euroopas juba alates 1970. aastatest. Kuigi väikesi majapidamisi on jäänud palju vähemaks, on ikka veel üle poole (54%) Eesti majapidamistest alla 10-hektarised. 10–100-hektarisi majapidamisi on 37% ja vähemalt 100-hektarisi majapidamisi 9%. **Kõige suurem on väikemajapidamiste osatähtsus Lõuna-Eestis – Võru, Valga ja Põlva maakonnas.**¹²

Tabel 1.3.1.1. Väikemajapidamiste osatähtsus põllumajanduslike majapidamiste üldarvust 2010. Aastal. Allikas Statistikaamet

Maakond	Põllumajanduslike majapidamiste arv	Väikemajapidamiste (alla 10 hektarise põllumajandusmaaga) arv	Väikemajapidamiste osatähtsus põllumajanduslike majapidamiste üldarvust %
Põlva	1381	894	65
Valga	1345	726	54
Võru	2177	1387	64

Veelgi rohkem kui struktuur suurusklassi järgi, erineb maakonniti põllumajandusmaa¹³ struktuur kasutuse järgi. Põllumajandusmaa jagunemine põllumaaks¹⁴ ja püsirohumaaks¹⁵ näitab ligikaudselt ka põllumajandusmaa kasutamise efektiivsust. Mida suurem on põllumaa ja püsikultuuride¹⁶ osatähtsus, seda suurem on võimalik efektiivsus. Kui tootmiseks kasutatavalt püsirohumaalt saab vähem toodangut kui mistahes põllukultuuri või püsikultuuri kasvatamisest, siis hooldatavalt püsirohumaalt ei saa toodangut üldse.

Põlva maakonnas on põllumaa ja püsikultuuride osatähtsus üle 80%, Valga ja **Võru** maakonnas jäävad näitajad 50-70% vahele.

¹¹ Üksus, kus on vähemalt üks hektar kasutatavat põllumajandusmaad või kus toodetakse põllumajandussaadusi põhiliselt müügiks

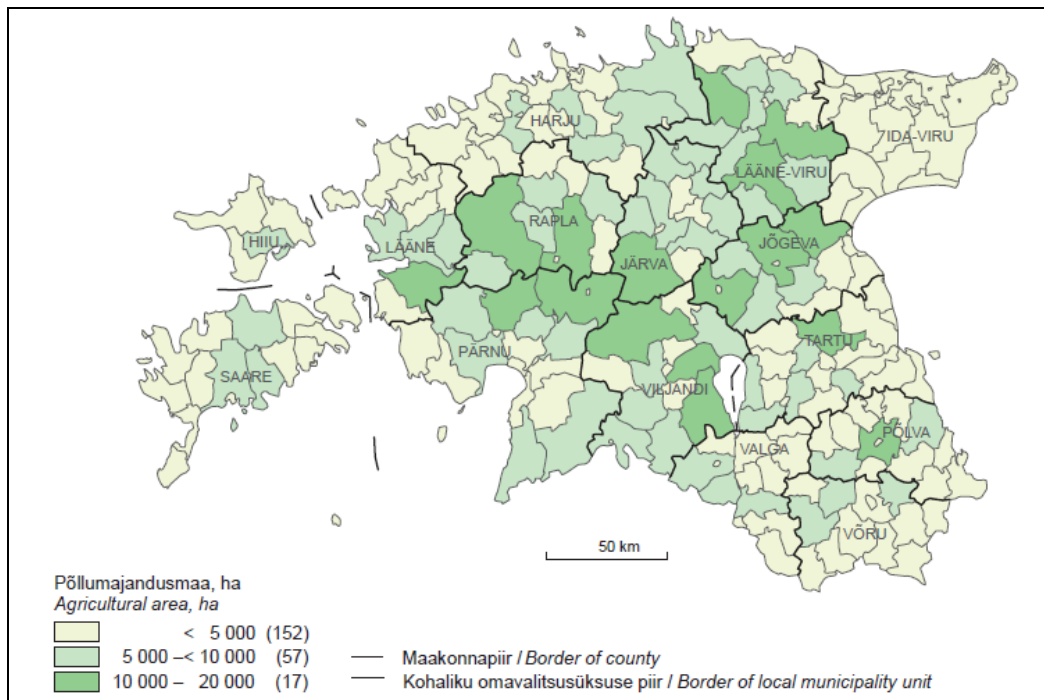
¹² Põllumajandusloendus 2010, Eesti Statistikaamet

¹³ maa, mida kasutatakse või mida saab kasutada põllumajandusliku tegevuse eesmärgil. Põllumajandusliku tegevuse eesmärk on tagatud juhul, kui maad kasutatakse põllumaana, püsirohumaana või püsikultuuride all oleva maana Euroopa Liidu toimimise lepingu I lisas loetletud põllumajandustoodete tootmiseks või kui seda maad hoitakse karjatamiseks või harimiseks sobilikus seisukorras ning kui kehtestatud planeeringuga ei ole määratud muud sihtotstarvet

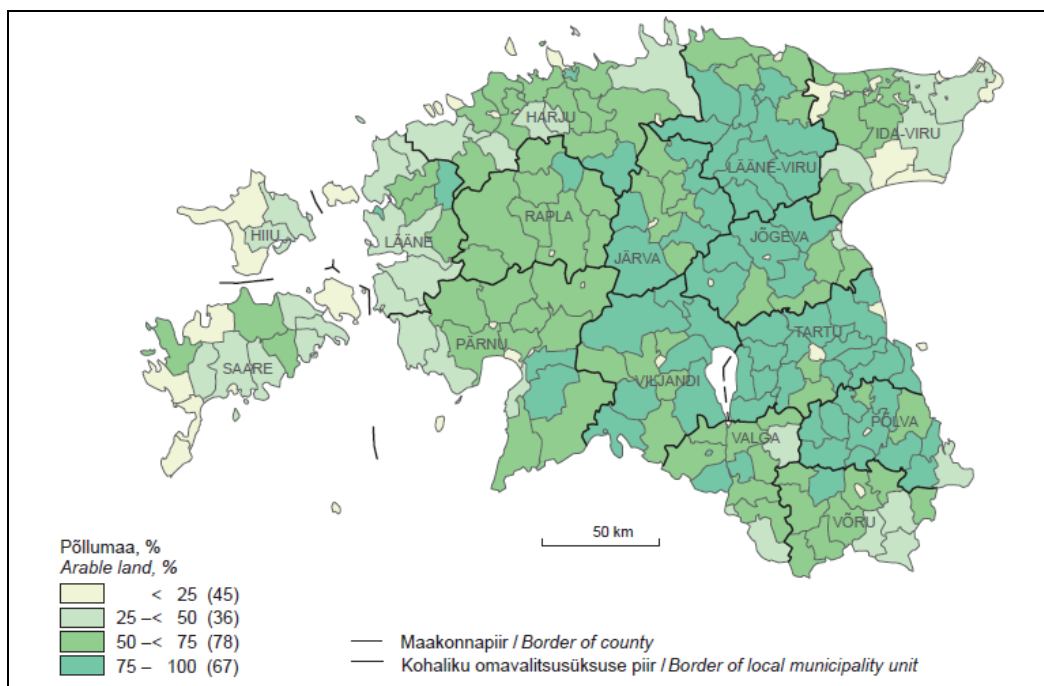
¹⁴ maa, kus toimub intensiivne tootmine

¹⁵ maa, mida maastiku korrashoiu eesmärgil küll regulaarselt niidetakse/hooldatakse, kuid kus põllumajandussaadusi intensiivselt ei toodeta

¹⁶ viljapuu- ja marjaaiad, puukoolid

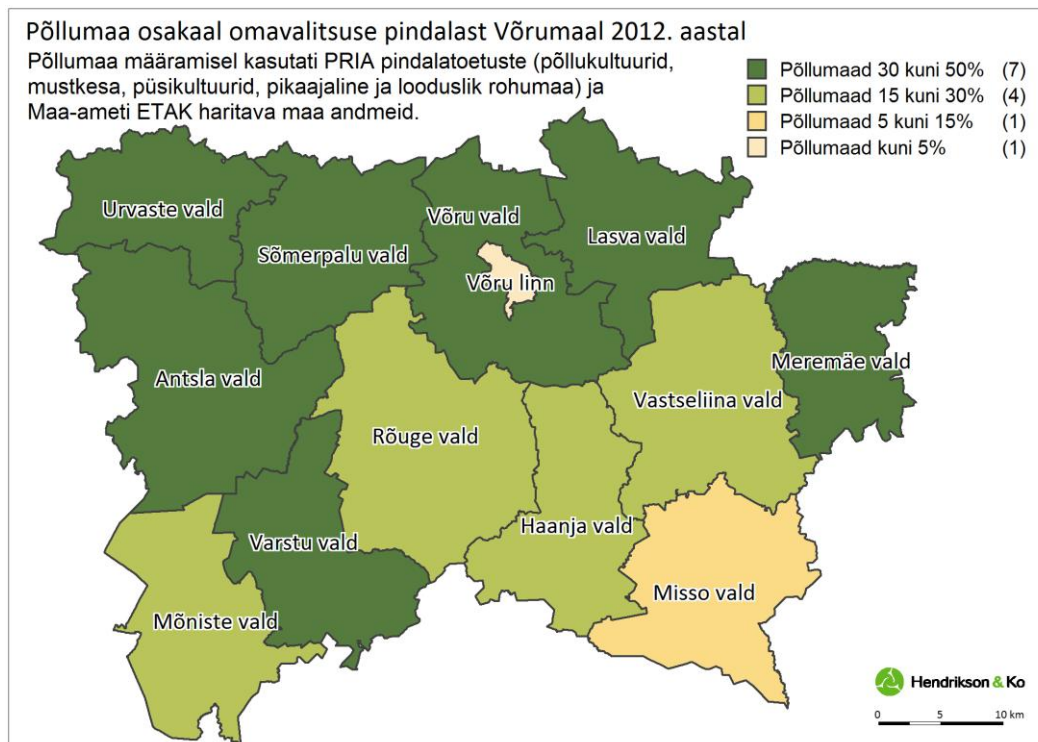
Joonis 1.3.1.2. Kasutatav põllumajandusmaa¹⁷ aastal 2010. Allikas Põllumajandusloendus 2010

Joonis 1.3.1.3. Põllumaa osatähtsus kasutatavast põllumajandusmaast aastal 2010. Allikas Põllumajandusloendus 2010

¹⁷ Kasvatatavate-koristatavate kultuuride all olev maa. Kasutatava põllumajandusmaa hulka loetakse ka maa, kus põllumajandussaadusi ei toodeta, kuid mida hoitakse heas põllumajanduslikus ja keskkondlikus korras

Kasutatava põllumajandusmaa ulatust saab mõningal määral hinnata ka PRIA andmete põhjal (põllumassiivide ja taotletud pindalatoetuste kohta). Samas on kasutatava põllumajandusmaa ulatus eeldatavasti suurem, kuna PRIA andmed kajastavad üksnes deklareeritud põllumassiive ning põllumassiive, mille osas on pindalatoetus esitatud. Kui maaomanik põllumassiive mingil põhjusel (omanik ei olnud informeeritud vms) ei deklareerinud, siis ka tegelikult kasutuses olev põllumajandusmaa PRIA andmetes ei kajastu.

Joonis 1.3.1.4. Põllumaa osatähtsus kohaliku omavalitsuse pindalast 2012. aastal

Joonis 1.3.1.5. Haritava maa osatähtsus kohaliku omavalitsuse pindalast 2012. aastal

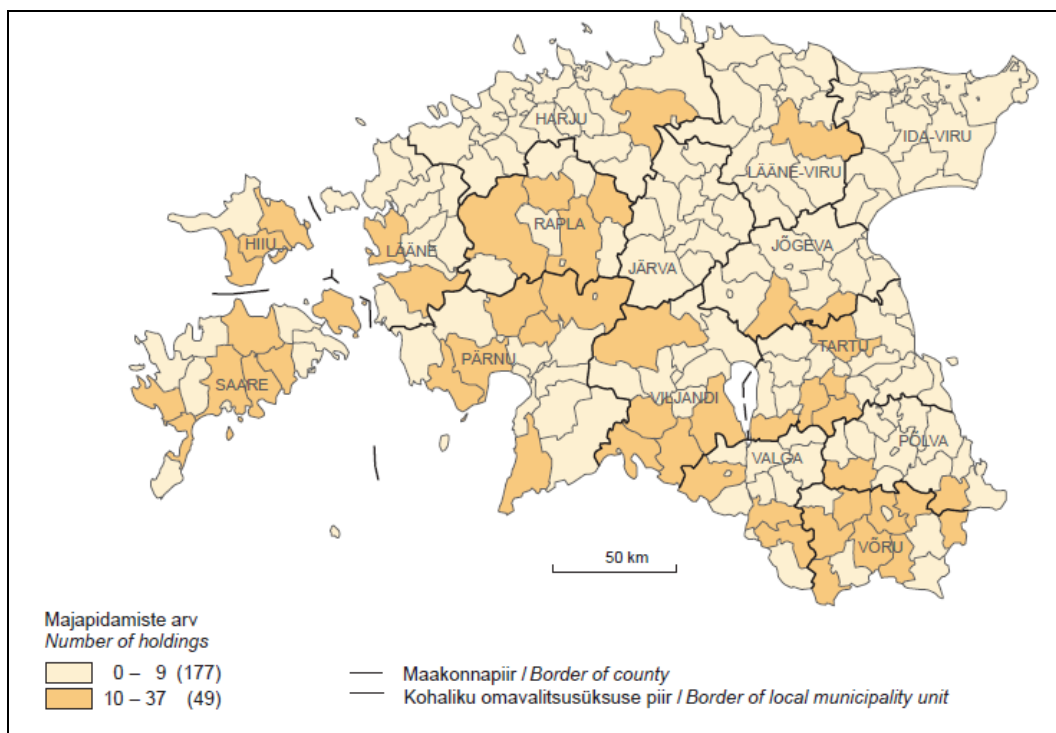
Joonis 1.3.1.6. Rohumaa osatähtsus kohaliku omavalitsuse pindalast 2012. aastal

Viimastel aastatel on pidevalt suurenenud mahepõllumajandussaaduste tootmisega tegelevate ettevõtete arv ja mahepõllumajandusliku maa suurus. Kui 2005. aastal

tegeles Eestis tervikuna mahepõllumajandussaaduste tootmisega 1013 ettevõtet, kelle kasutuses oli 59 742 ha mahepõllumajandusmaad, siis 2011. aastal oli ettevõtete arv 1431 ja mahepõllumajandusmaad üle kahe korra rohkem, so 134 057 ha.

Mahepõllumajanduslikus kasutuses olev maa moodustab ligi 14% Eestis kasutatavast põllumajandusmaast. Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus (ligi 80% mahepõllumajandusmaast). Maheloomakasvatusega tegeles 2011. aastal ligi kaks kolmandikku mahetootjatest. Kasvatatakse eelkõige lambaid ja veiseid. Üle poole Eesti lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult.¹⁸

Vastavalt Statistikaameti andmetele tegeles 2010. aastal Võru maakonnas 2177 majapidamisest mahepõllumajandussaaduste tootmisega 155.

Joonis 1.3.1.7. Mahepõllumajanduslikud majapidamised 2010. aastal. Allikas Põllumajandusloendus 2010

1.3.2 Loomakasvatus

Kui vaadelda loomakasvatust, siis võrreldes 2001. aastaga on loomadega põllumajanduslike majapidamiste arv vähenenud Eestis tervikuna üle kolme korra – 32 400-lt majapidamiselt 9400-ni. Loomakasvatus loomühikute arvestuses on vähenenud aga ainult 7%. Kui 2001. aastal oli ühe majapidamise kohta keskmiselt 10 loomühikut, siis 2010. aastal 32. Loomakasvatus loomühikute arvestuses on võrreldes eelmise loendusega vähenenud suuresti just veiste (14%), sh eriti piimalehmade (25%) arvu vähenemise tõttu. Piimakarja osatähtsuse vähenemine viitab lihavede pidamise levikule.

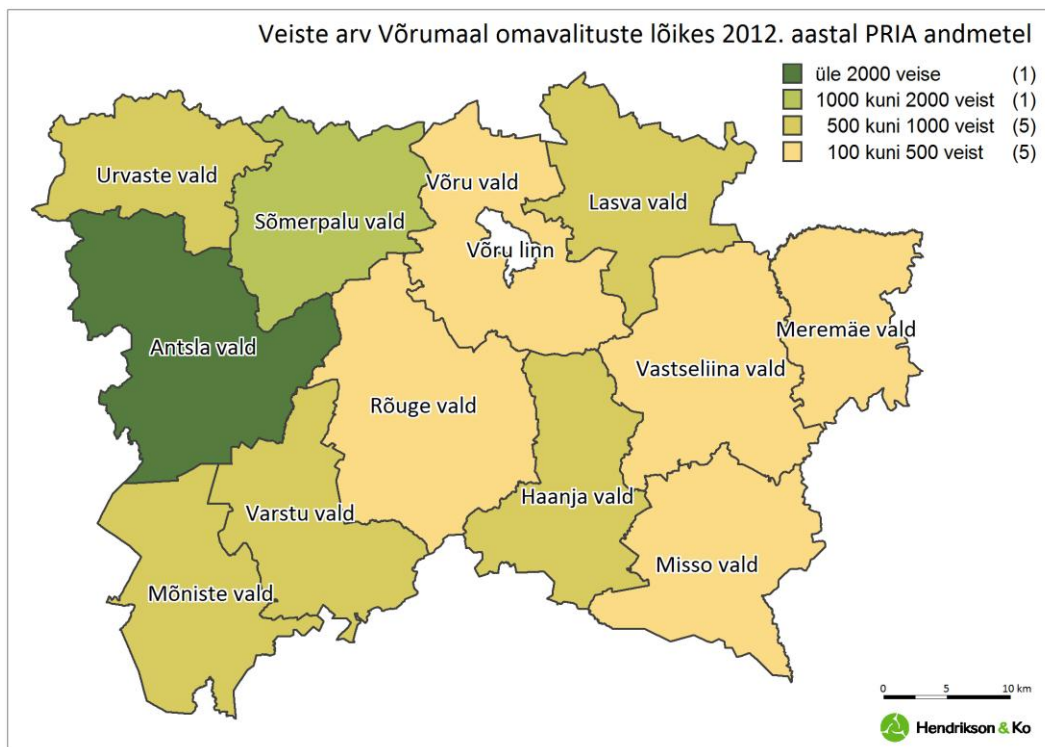
¹⁸ http://www.agri.ee/public/MAK_2014-2020_meetmelehed_04.10.2012.pdf

Loomakasvatuses (loomühikute arvestuses) on suurima osatähtsusega siiski veisekasvatus (59%), järgnevad sea- (29%) ja linnukasvatus (7%).

Sõltumata sellest, kas vastava loomaliigi arvukus väheneb või suureneb, toimub loomakasvatuse koondumine suurmajapidamistesse nii veise-, sea-, linnu- kui ka lambakasvatuses.¹⁹

Veised

Lõuna-Eesti maakondade veiste arv võrreldes 2001. aastaga pisut suurenes Valga maakonnas, kuid Põlva ja **Võru** maakonnas vähenes. Võru maakonnas peetakse 63% veistest vähemalt 100-pealistes karjades.

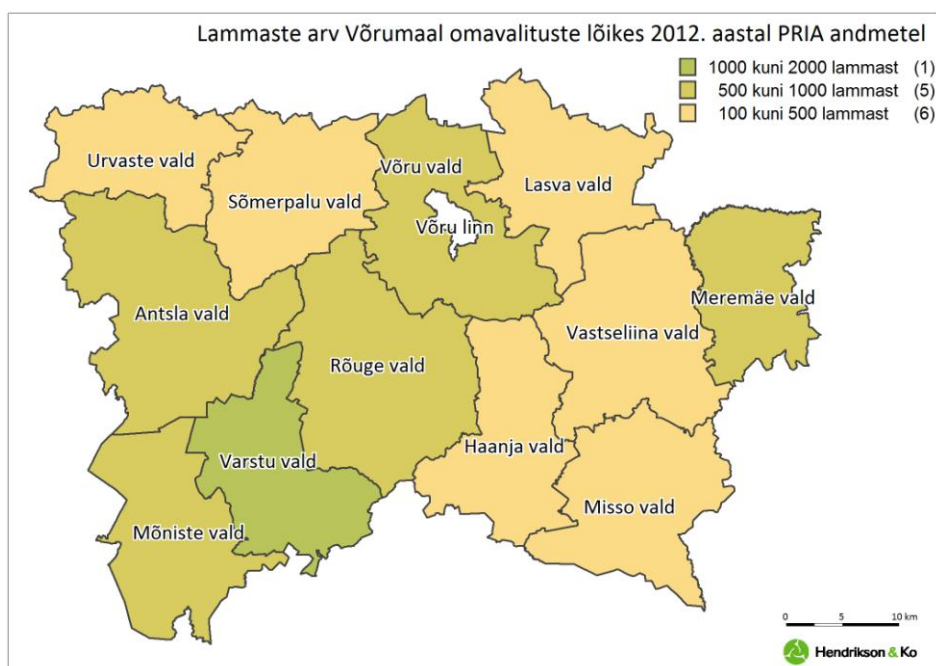

Joonis 1.3.2.1. Veiste arv Võru maakonnas kohalike omavalitsuste lõikes. Allikas PRIA

Lambad

Lammaste arv on suurenenud kõigis kolmes maakonnas, kusjuures Valga maakonnas on võrreldes 2001. aastaga lambakasvatus suurenenud enam kui kolm korda. Valga maakonnas on väga suur ka lambakasvatuse kontsentratsioon – vähemalt 100-pealistes karjades peetakse 80% lammastest.

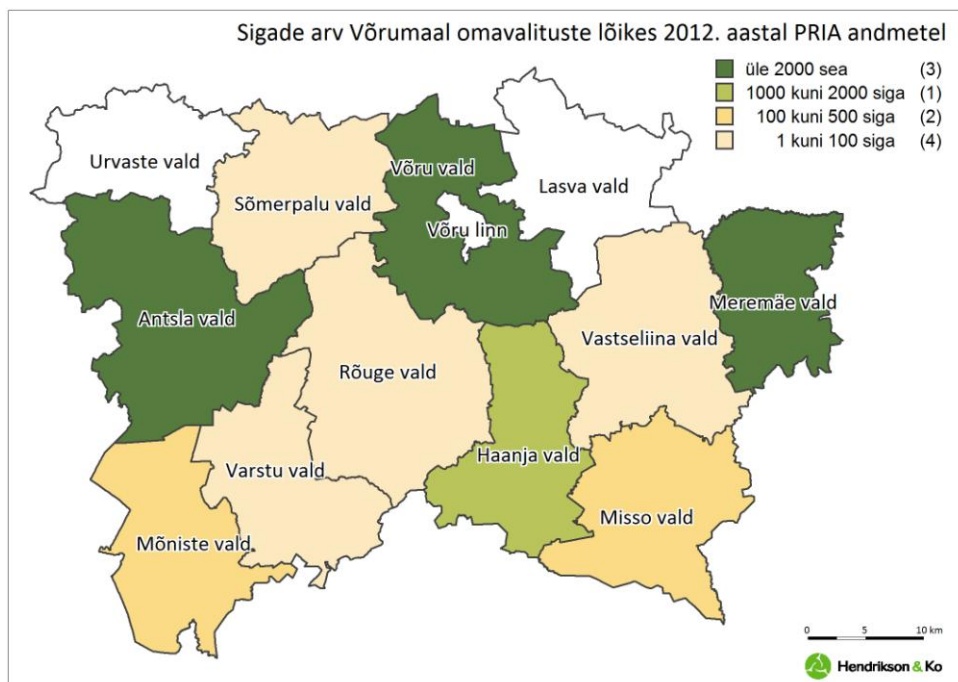
¹⁹ Põllumajandusloendus 2010

Joonis 1.3.2.2. Lammaste arv Võru maakonnas kohalike omavalitsuste lõikes. Allikas PRIA

Sead

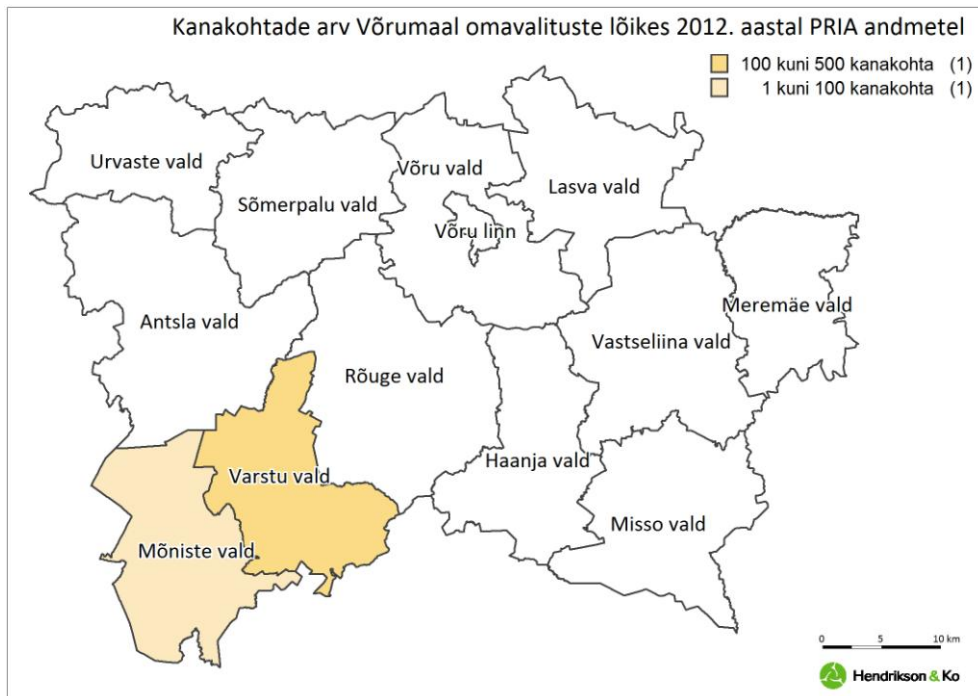
Võrreldes 2001. aastaga on sigade arv suurenenud **Võru** maakonnas, vähenenud Põlva ja Valga maakonnas. Enamikus maakondades peetakse üle 90% sigadest vähemalt 1000-pealistes karjades. Selle poolest eristuvad teistest selgelt vaid Valga, kus vastav osatähtsus on ainult 47%.

Joonis 1.3.2.3. Sigade arv Võru maakonnas kohalike omavalitsuste lõikes. Allikas PRIA

Linnud

Linnukasvatustes on võrreldes 2001. aastaga kodulindude arv kasvanud Valga maakonnas (13% kõigist kodulindudest). **Võru** ja Põlva maakonnas, on kodulindude arv vähenenud.

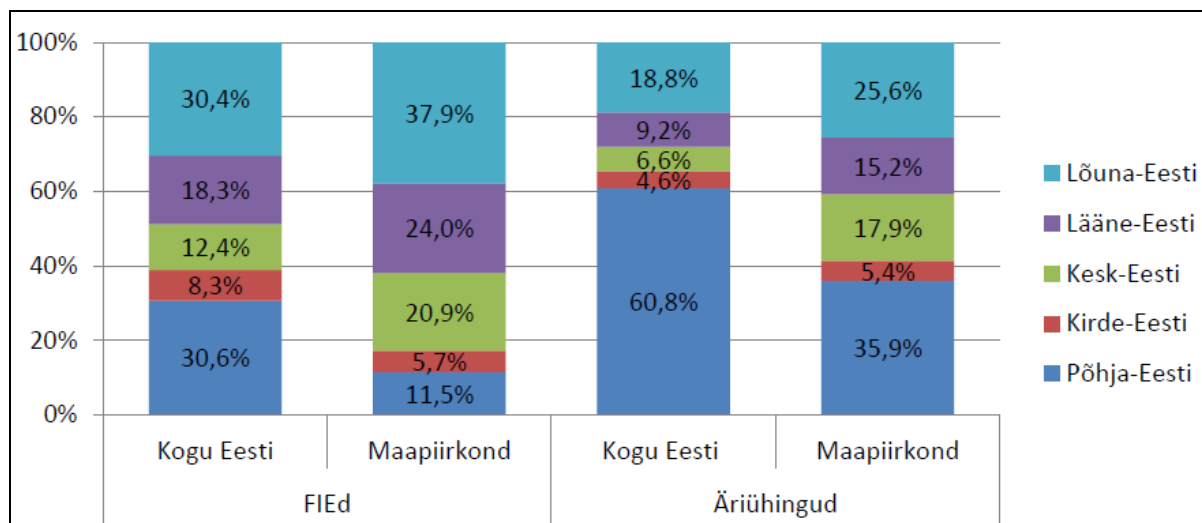
Joonis 1.3.2.4. Kanakohtade arv Võru maakonnas kohalike omavalitsuste lõikes. Allikas PRIA

1.3.3 Ettevõtlus ja ettevõtlusaktiivsus

Statistikaameti andmete põhjal oli Eesti valdades 2010. aastal ligikaudu 34 000 majanduslikult aktiivset ettevõtjat, mis moodustab 34% kogu Eesti majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arvust. 2011. aastal oli registreeritud 36 031 majanduslikult aktiivset ettevõtet, mis moodustasid 34,7% kogu Eesti ettevõtetest. Maaetevõtete arv kasvas 2011. aastal 2010. aastaga võrreldes 3,7%. Peaaegu pooled kogu Eesti majanduslikult aktiivsetest ettevõtjatest on koondunud suurimasse tömbekeskusesse Tallinna, kus asub 41% kogu Eesti äriühingute arvust. Statistikaameti andmetel kogu Eesti äriühingutest oli 2011. aastal vaid 1,2% registreeritud Põlva maakonnas, Valga ja Võru maakonna näitajad olid vastavalt 1,3% ja 1,6%.

Nii ettevõtjate registreeringust kui ka majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arvust on näha selge tendents, et majandustegevus koondub üha enam pealinnapiirkonda ning teiste suuremate keskuste ümber, mistõttu regionaalarengu seisukohalt vaadeldes esineb piirkonniti suuri erinevusi nii ettevõtluses kui ka tööhõives. Tulenevalt maapiirkonna äriühingute vähesusest ja elanikkonna väljarändest linnadesse on ka maapiirkonna ettevõtlusalane aktiivsus võrreldes linnadega peaaegu kaks korda väiksem. Kui Eesti linnade elanikkonna keskmine ettevõtlusalane aktiivsus (äriühingute arv tuhande elaniku

kohta) on 51, siis maapiirkonna vastav näitaja on 33. Linnade vastav näitaja on võrreldav Euroopa Liidu keskmisega – 52 ettevõtet 1000 elaniku kohta.²⁰

Joonis 1.3.3.1 Ettevõtete piirkondlik jaotus 2011. Põhja-Eesti: Harjumaa, Kirde-Eesti: Ida-Virumaa, Kesk-Eesti: Järva-, Lääne-Viru- ja Raplamaa, Lääne-Eesti: Hiiu-, Lääne-, Pärnu- ja Saaremaa, Lõuna-Eesti: Jõgeva-, Põlva-, Tartu-, Valga-, Viljandi- ja Võrumaa. Allikas „Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus“ (Eesti Maaülikool, Tartu 2012)

Piirkondlikud erinevused ettevõtlusaktiivsuses²¹ on erinevalt sisemajanduse kogutoodangust viimastel jätkuvalt kasvamas. Kui näiteks Harjumaal registreeriti 2010. aastal 103 ettevõtet 1000 elaniku kohta, siis Põlva, Võru ja Valga maakonnas on näitajad vastavalt 61, 65 ja 54. Kui ettevõtlusaktiivsus on kõrgem suuremate keskuste (Tartu, Pärnu) naaberomavalitsustes, siis Kagu-Eestis on see keskmisest madalam. Kagu-Eesti puhul on madalam aktiivsus eelkõige Läti ja Venemaa piiri äärses kohalikes omavalitsustes. Samas on aga kogu piirkonnast eristuvaid kohalikke omavalitsusi, Valgamaa Otepää vald, kus 2011. aastal oli keskmiselt 52,94 äriühingut 1000 elaniku kohta ehk ettevõtlusaktiivsuse näitaja oli kaks korda kõrgem kui Otepää mitmetes lähivaldades.

Uuring „Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus“ (Eesti Maaülikool, Tartu 2012) toob välja, et Kagu-Eestis on valdavalt tegemist FIEdega, mida võib käsitleda viitena piirkonna majandusliku arengu mahajäämusele, mistõttu ettevõtlusega tegelemine on olnud kohalikele elanikele pealesunnitud valik muude võimaluste puudumise tõttu. Seega võib Kagu-Eestit vaadelda kui piirkonda, kus on atraktiivseid tõmbefaktoreid (nt turismi arengu võimalused jms) ja ka tõukefaktoreid (muude töökohtade puudus).

²⁰ http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/MAK_2014-2020/prioriteetid/Prioriteet_6_maapiirkonna_areng_01.05.2012.pdf

²¹ Statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete (majanduslikult aktiivsete üksused, s.h äriühingute, füüsilisest isikust ettevõtjate, asutuste, mittetulundusühingute kogum) arv 1000 elaniku kohta.

Väga oluline on aidata tõsta ettevõtlusaktiivsust kõikjal Eestis, eeskätt maapiirkondades, kuna see on piirkondlikus arengus võtmetähtsusega tegureid. Et noorte ja oskustööjõu väljarännet suurematesse linnapiirkondadesse ohjata on hädavajalik uute ja kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomine väljapool Tallinna ja Tartu linnapiirkondi.

Eesti regioonide majanduses on toimumas teine suurem struktuurimuutus pärast 1990-te üleminekuperioodi, mis väljendub primaarsektori osa selges vähenemises ning sekundaar- ja tertsiaarsektori osakaalu suurenemises maakondade hõivestruktuuris. Muutused majandusstruktuuris (eeskätt liikumine suurema lisandväärtusega harude suunas) on tervikuna majanduse konkurentsivõimele vajalikud, kuid nendega kohandumine seab eri piirkondadele ka erinevaid väljakutseid.²²

Kagu-Eesti kohalikes omavalitsustes, kus ettevõtlusaktiivsus on väiksem, on primaarsektori ettevõtete osakaal 2011. aastal endiselt suur, kuigi kogu Eesti ettevõtete hulgas on primaarsektori osakaal langenud. Võru linnaga piirnevates kohalikes omavalitsustes on ka tööstussektori ettevõtete osakaal suhteliselt suur. Samas teenindussektor ei ole alati koondunud keskuste ümbrusesse. Nii on Otepää vallas, kus turismiga seotud ettevõtete arv on suur, tertsiaarsektori osakaal oluliselt suurem kui maakonnakeskuse Valga ümbruses.

Kuigi tüüpiliselt seostatakse maapiirkonna majandust ja ettevõtlust primaarsektori tegevustega, on nende osatähtsus maapiirkonna ettevõtluses jätkuvalt vähenemas ja üheks kõige olulisemaks muutuseks viimasel 10 aastal ongi olnud see, et primaarsektori ettevõtete osakaal on vähenenud kolmandikuni ja teenindussektori ettevõtted moodustavad poole maapiirkonnas registreeritud ettevõtetest. Seega maaettevõtlus on muutunud mitmekesisemaks ning maapiirkonna ettevõtluse toetuspoliitika väljatöötamisel tuleb arvestada, et see peab olema laiem kui põllumajanduspoliitika.²³

Suur perspektiiv kogu Lõuna-, aga eriti just Kagu-Eestile, kus suurtehnika kasutamine piiratum, on mahepõllundus.

Olulise kasvu ja uut hõivet on loonud puhkemajandus, seda kõikides Lõuna-Eesti maakondades, aga eriti parimate looduslike eeldustega Otepääl spordimajanduse ja Haanjas-Rõuges taluturismi näol.

Võrumaa elanikkond on kogu sõjajärgse aja kahanenud. Väljaränne maakonnast toimub endiselt. Noorte osakaal koos teiste Kagu-Eesti ja Lääne-Eesti maakondadega on Eesti madalaim. Tööealiste osakaal on Eesti väikseim ja samas vanemaealiste osakaal Eesti kõrgeim. 1990ndail Võrumaa geöökonomiline asend halvenes, sest Eesti majandus pöördus Läände, Põhjamaade ja Euroopa Liidu suunas – suurem osa kaupu hakkas liikuma Tallinna kaudu – ja kontaktid Vene ja Läti suunal raskenesid piiride sulgemise tõttu. Eriti valusalt lõi see väiketootjaid, kelle jaoks Pihkva põllumajandussaaduste turg sulgus.

Võrumaa majandus on püsinud seni kahel harul: põllumajandusel-toidutööstusel ja metsakompleksil (saematerjali- ja mööblitööstus). Mõlemad harud on traditsioonilised ja hõivet kahandanud. Kui metsatööstuse arengut on soosinud tooraine olemasolu ja tööjõu praegune suhteline odavus, siis põllumajandust künklik pinnamood just ei soodusta, eriti

²² Regionaalse arengu suundumused Eestis (aastatel 2005-2011), Siseministeerium 2011

²³ Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus (Eesti Maaülikool, Tartu 2012)

kui võrrelda turgudele lähedamal asuvate, suurte ja tasaste põldudega Kesk- ja Põhja-Eestiga. Uusi töökohti on tööstuses ja teeninduses küll loodud, kuid paraku märksa vähem kui täishõive tagamiseks vaja. Sealjuures on kõrge osatähtsusega teenindustöökohtade taga suuresti avalik sektor (sh. piirivalve, toll, sõjavägi ja nende teenindamine).

Ühekülgne majandusstruktuur ja väikesemastaabiline äriplaneerimine on tinginud omakorda välisinvesteeringute kesisuse – see näitaja ühe elaniku kohta on väiksem vaid Jõgevamaal. Enamus investeeringuid suunati metsakompleksi (saetööstus), teistesse harudesse (toiduainetetööstus, transport jne.) on seni investeeritud vähe. Ettevõtete arvult elaniku kohta on Võrumaa küll Eesti keskmiste hulgas, kuid lõviosa sellest numbrist moodustavad FIEd ja väikeettevõtted, mille laienemise ja töökohtade loomise võime on kesine. Ettevõtlusaktiivsus on viimastel aastatel pealegi oluliselt pidurdunud.

Kasvamas on siiski turismi- ja puhkemajandus, käima on lükatud rida europrojekte. Võrumaa vaatamisväärsused ja suurepärase looduse on avastanud ennekõike siseturistid, välituriste käib Eesti (Tallinnast vaadates) kaugeimas maakonnas suhteliselt vähe.

Uuring „Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos“ näeb Võru maakonnas perspektiivsete suundadena eelkõige puidutööstuse, mahepõllunduse, puhkemajanduse, transpordi ja logistika arengut.

1.4 Kohalike omavalitsuste üldplaneeringutes sätestatu, vastavaus maakonnaplaneeringule

Kohaliku omavalitsuse üldplaneeringu peamised ülesanded on valla või linna ruumilise arengu põhimõtete kujundamine ning maakasutuse juhtotstarvete ja maa-alade maakasutus- ja ehitustingimuste määramine.

Tootmismaa kavandamine on oluline ettevõtluskeskkonna elavdamise ja lisatöökohtade loomise seisukohalt, mis tõstab maapiirkonna majanduslikku konkurentsivõimet ja aitab kaasa piirkonna elujõulisuse säilimisele. Toodud eesmärkidest lähtuvalt on kõik kohalikud omavalitsused majandustegevuse võimaldamiseks üldplaneeringutega tootmismaad ka kavandanud (määranud teatud maa-aladele tootmismaa juhtotstarbe).

Tootmismaa kavandamisel ja selle asukoha määramisel on üldjuhul lähtutud põhimõttest, et majanduslikult ja keskkonnakaitse seisukohalt on otstarbekas võtta esmalt kasutusele olemasolevad tootmisalad, sh põllumajandusliku. Uute tootmismaaade kavandamisel eelistatakse üldjuhul olemasolevate laiendamist. Olulisemaks faktoriks tootmisalade kavandamisel (nii olemasolevate laiendamisel kui uute kavandamisel) on peetud sobivust keskkonnaga, samuti alade sobilik paiknemine teede, trasside ning elamupiirkondade suhtes. Arvestatud on ka maa-ala sobivust elamuehituseks ja perspektiivi puhkealana – tootmismaana reserveeritakse maa-alad, millel on elamuehitusala ning puhkealadena vähe eeldusi, sest nad piirnevad juba olemasoleva tootmismaaga või asuvad maanteed vahetus läheduses.

Kuna tootmis- ja äritegevus on tihedalt seotud, on üldjuhul tootmismaaadele antud ärimaa kõrvalotstarve, et võimaldab ala arendada kas tootmis- ja/või ärimaana, või nimetatud funktsioonide kombinatsioonina.

Kohalike omavalitsuste üldplaneeringutega on kavandatud tootmismaad järgmiselt:

Urvaste vallas Kirikuküla, Visela, Kassi, Koigu, Urvaste, Lümatu, Uhtjärve, Vaabina, Kõlbi, Kuldre, Toku külas;

Antsla vallas Antsla linnas, Vana-Antsla ja Kobela alevikus ning Antsla, Madise, Taberlaane, Kraavi, Rimmi, Savilöövi, Tsooru, Kikkaoja, Jõepera, Haabsaare, Soome, Kollino, Anne ja Lusti külas;

Mõniste vallas Hürova, Parmupalu, Mõniste, Kallaste, Tursa, Tiitsa, Peebu, Kuutsi ja Tundu külas;

Sõmerpalu vallas Sõmerpalu alevikus ning Sulbi, Linnamäe, Varese, Lilli-Anne, Kurenurme; Osula; Liiva, Haidaku ja Hänike külas;

Rõuge vallas Rõuge alevikus ja Handimiku, Nursi, Sänna, Rasva, Utessuu, Tautsa, Tiidu, Mõõlu, Viitina, Märdi, Saarlase, Kängsepä ja Listaku külas;

Varstu vallas Varstu alevikus ning Kangsti, Vana-Roosa, Punsu, Hintsiko, Tagakolga, Soolätte, Krabi ja Paganamaa külas;

Võru vallas Parksepa; Kose ja Väimela alevikus ning Raiste, Navi, Vagula, Kirumpää, Võrumõisa, Umbasaare, Verijärve, Puiga, Kasaritsa ja Käätsa külas;

Lasva vallas Pille, Tsoolgo, Kääpa, Lasva, Pindi, Sooküla, Otsa ja Kõrgessaare külas;

Meremäe vallas Obinitsa, Vasla, Küllätüvä, Meremäe, Palandõ külas;

Vastseliina vallas Vastseliina alevikus ning Sutte, Kapera, Hinsu, Voki, Külaoru, Jeedasküla, Tallikeste, Vana-Vastseliina ja Viitka külas;

Misso vallas Misso alevikus ning Missokülä, Määsi, Kriiva, Kiviora, Hino ja Kimalasõ külas;

Haanja vallas Haanja, Meelaku, Ruusamäe, Lüütsepä, Hulaku külas ja Luutsniku külas;

Võru linnas.

Üldplaneeringutega on tootmismaad määratud nii keskustesse kui hajaküladesse. Üldplaneeringute ülevaatest ning kaardianalüüsist nähtub, et tootmismaad on oma olemuselt erinevad, eelkõige nende suurust ja paiknemist arvestades. Keskustes ja tihedamalt asustatud külaaladel paiknevad tootmismaad on kompaktsemad ja suuremat maa-ala hõlmavad. Sageli on tootmismaadena aga määratletud väiksemad maa-alad hajakülades, paiknevad hajusalt üle valla territooriumi. Tegemist on pindalaliselt väikeste maa-aladega ning eeldatavasti on need just endised põllumajandusliku iseloomuga tootmishoonete alused maad (nt karjalaut, viljakuivati vms). Kuna maakonnaplaneeringuga on tööstuspiirkondadena määratletud üksnes suuremad keskused logistiliselt heas asukohas, on üldplaneeringuga kavandatud tootmismaad tunduvalt enam kui maakonnaplaneeringus. Põllumajandusliku iseloomuga tootmispiirkondi Võru maakonnaplaneeringuga ei määrata.

Võrumaa majandus on püsinud seni põllumajandusel-toidutööstusel ja metsamajandusel (saematerjali- ja mööblitööstus). Künklik põllumood põllumajandust eriti ei soodusta. Eeldatavasti on see üks põhjus, miks väärtusliku põllumaa käsitlemine üldplaneeringutes on nii tagasihoidlik. Siinjuures on oluline märkida, et Eestis puudub üldine arusaam väärtusliku põllumaa mõistest, kuna seda on keeruline defineerida, sest puuduvad üldised arusaamad väärtusliku põllumaa määratlemise põhimõtetest ja kriteeriumidest.

1.5 Teemakohased detailplaneeringud

Teemakohaseid detailplaneeringuid on kohalikes omavalitsustes koostatud suhteliselt vähe. See on ka mõistetav, kuna tegevuse alustamiseks olemasoleval

tootmisterritooriumil, kus on olemas ka tootmishooned, puudub igal juhul detailplaneeringu koostamise vajadus. Detailplaneeringu koostamise vajaduse väljaselgitamisel lähtutakse kehtivatest õigusaktidest, kehtivast üldplaneeringust ning kavandatava tegevuse iseloomust.

Tabel 1.5.1. Teemakohased detailplaneeringud kohalikes omavalitsuses

nr	Detailplaneeringu nimetus	Asukoht	Koostamise eesmärk	Vastavus üldplaneeringule	Kehtestatud/vastuvõetud või menetluses	Realiseerumine	Märkused
1.	Regor kinnistu 91804:004:2030 detailplaneering	Võrusoo, Võru vald	3 tootmis- ja ärimaa sihtotstarbega krunti	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 09.06.2010	Ei ole rakendatud	Määrati Võru linna territooriumiks
2.	Saetööstuse sorteerimistööstuse kinnistu detailplaneering	Umbsaare, Võru vald	Ehitusõiguse määramine, hoonestuse piiritlemine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 10.11.2010		
3.	Mulla maaüksuse detailplaneering	Vagula küla, Võru vald	Ala kruntideks jaotamine, ehitusõiguse määramine. Põllumajandus saaduste tootmine.	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 14.09.2011	Ei ole ellu viidud	
4.	Tehnokeskuse maaüksuse detailplaneering	Väimela alevik, Võru vald	Väikese keskkonnamõjuga väiketootmine. Metall-, puidutööstus ja toiduainetetööstus.	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 08.08.2012	Ei ole ellu viidud	
5.	Ruusmäe töökoja detailplaneering	Ruusmäe küla, Haanja vald	Töökoja rajamine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 20.10.2004	Ellu viidud, tegevus toimub	
6.	Vastseliina tööstusala I etapi detailplaneering	Vastseliina alev, Vastseliina vald	Ala kruntideks jaotamine, ehitusõiguse määramine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 14.06.2001	Ei ole ellu viidud	
7.	Vastseliina tööstusala II etapi detailplaneering	Vastseliina alev, Vastseliina vald	Ala kruntideks jaotamine, ehitusõiguse määramine.	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 28.05.2003	Ei ole ellu viidud	
8.	Vastseliina jäätmejaama	Võidu tn 14, Vastseliina vald	Rajada suletud territooriumiga asfalteeritud	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 31.05.2006	Ellu viidud, tegevus toimub	

	detailplaneering		plats sorteeritud jäätmete vastuvõtmiseks				
9.	Vastseliina aleviku komposteerimisväljaku detailplaneering	Vastseliina alevik, Vastseliina vald	Komposteerimisväljaku ehitamine 2,0 ha suurusele maaüksusele	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 08.08.2012	Ei ole ellu viidud	
10.	Jaama 71 krundi detailplaneering	Võru Linn	Iseseisvate kinnistute moodustamine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 13.10.2004	Ellu viidud	1 tk 100% Ä (hulgiladu) ja 1 tk 100% T (puidutöökoda)
11.	Räpina mnt 10, 12, Põllu 2; 12	Võru linn	Kinnistute piiride ja sihtotstarbe osaline muutmine ja ehitusõiguse muutmine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 09.02.2005	Ellu viidud	Mööblitootmisüksus
12.	Pikk tänav 6b kinnistu ja selle lähiümbruse detailplaneering	Võru linn	Krundi ehitusõiguse määramine, sihtotstarbe määramine, liikluskorralduse ja parkimise lahend, juurdepääsuteed, tehnovõrkude ja haljastuse lahend, piirangute täpsustamine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 08.06.2005	Ellu viidud	Mööblitootmisüksus
13.	Liitva 6 ja selle lähiümbruse detailplaneering	Võru linn, Liitva piirkond	Maa-ala kruntimine, ehitusõiguse määramine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 29.06.2005	Ei ole ellu viidud	1tk 100% Ä (autode tehnohoolekeskus), 2 tk 50% Ä, 50%T
14.	Räpina maantee 22 krundi ja sellega piirneva maa-ala detailplaneering	Võru linn, Nõõrimaa linna-jagu	Krundi maakasutuse sihtotstarnete määramine ärimaaks, tootmismaaks ja sotsiaalmaaks, perspektiivsete ehitusõiguste ja linnaehituslike	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 14.06.2006		2tk 100% Üh, 1tk 50% Ä, 50% T (mootorsõidukite Remonditöökoda ja tootmishoone), 1tk 100% J, 1tk

			nõuete määramine ja liikluskorralduse lahend.				100% T (mööbli-tootmine), 1tk 100% L
15.	Tulba 72-I ja Tulba 72-II kinnistute detailplaneering	Võru linn	Kruntide jagamine, sihtotstarbe ja ehitusõiguste määramine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 16.01.2008	Ei ole ellu viidud	Võrusoo tööstuspiirkond
16.	VL-1984 kinnistu ning lähiala detailplaneering	Võru linn	VL-1984 kinnistu jagamine, ehitusõiguse määramine, haljastuse ja heakorrastuse ning liikluskorralduse väljatööt	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 28.05.2008	Ei ole ellu viidud	Võrusoo tööstuspiirkond
17.	Pikk tn 21b kinnistu ning lähiala detailplaneering	Võru linn	Ol.ol Kinnistute liitmine ja seejärel kruntideks jagamine, sihtotstarbe määramine, ehitusõiguse määramine äri ja tootmis-hoonete rajamiseks	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 04.06.2008		17 tk 90% T ja 10% Ä
18.	Põllu tn 1f ja Pikk tn 2a kinnistute ja lähiala detailplaneering	Võru linn	Kinnistute piiride muutmise, ehitusõiguste määramine, hoonestus-alade piiritlemine, tehnovõrkude ja rajatiste asukohtade määramine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 18.02.2009	Osaliselt ellu viidud	
19.	Kivi tn 12b, Kivi tn 12a, Kivi tn 13, Ringtee 4, Ringtee 6, Ringtee 8 ja nende vahelise maa-ala detailplaneering	Võru linn	Maa-ala kruntideks jagamine, sihtotstarvete määramine, kruntide ehitusõiguse, tehnovõrkude ja -rajatiste asukohtade määramine ning liikluskorralduse määramine	Vastab üldplaneeringule	Kehtestatud 08.04.2009	Ei ole ellu viidud	13 tk 20% Ä, 80% T, 2 tk 100% Ä, 4 tk 100% T, 1 tk 100% Üm, 5 tk 100% L
20.	F.R Kreutzwaldi tn 59c	Võru linn	Kavandada planeeritava	Detailplaneeringu	Kehtestatud	Ei ole ellu viidud	1 tk 20% EK,

	ja lähiala detailplaneering		maa-ala hoonestusplaan, krundilaotusplaan	ga muudetakse üldplaneeringut	10.09.2009		80%Ä, 1tk 100% T
21.	Luha maaüksuse detailplaneering	Võru linn Võrusoo	Määrata kinnistute kasutamise sihtotstarve, hoonestusala, tehnovõrkude põhimõtted ja liikluskorraldus	Vastab üldplaneeringule	14.09.2011		1 tk 100% L, 2 tk 100% Thk, 2 tk 100% The Võrusoo tööstuspiirkond

Nii nagu eeltoodud tabelist nähtub, et teemakohaseid detailplaneeringuid koostatud üksnes kolmes kohalikus omavalitsuses kolmeteistkümnest. Kõik koostatud detailplaneeringud on kooskõlas üldplaneeringuga. Samas kavandatud tegevus on valdavalt realiseerumata ning kuigi detailplaneeringuga on määratud tootmismaadele ehitusõigus ning antud võimalus arendustegevuseks, on ettevõtlusaktiivsus piirkonnas ka väheldane või majanduslikult vähetasuv.

1.6 Teemakäsitus kohalike omavalitsuste arengudokumentides

Kohalike omavalitsuste arengukavades käsitletakse maamajanduse teemat üldistatult arengukava iseloomu arvestades. Arengukava näol on tegemist strateegilise arengudokumentiga, mis toob välja kohaliku omavalitsuse probleemsed küsimused ning kinnitab arenguvisiooni tulevikuks koos strateegiliste eesmärkide ja ülesannetega. Samuti sätestab arengukava kohaliku omavalitsuse konkreetse investeeringutekava, arvestades kohaliku omavalitsuse arengusuundi ja tuginedes erinevatele arengukavadele ning üldplaneeringule. Maakasutuse kavandamine ei ole arengukava eesmärk ega ülesanne.

Kohalike omavalitsuste arengukavad sisaldavad kokkuvõtlikku ülevaadet olulisematest tegevusvaldkondadest ja piirkonnas tegutsevatest ettevõtetest arengukava koostamise perioodil. Kuid rõhuasetus on mõistagi valla/linna arengu strateegilistel eesmärkidel, kajastades võtmevaldkondade (sh ettevõtluse ja turismi) arengueeldusi ja probleeme ning konkreetseid tegevusi eesmärkide saavutamiseks.

Maamajanduse teemavaldkonna seisukohalt on strateegiline eesmärk ettevõtluseks soodsa keskkonna loomine ning mitmekesise ettevõtluse arengu tagamine.

Võru maakond on rikas suurte metsamassiivide ning jõgede ja järvede poolest. Ettevõtted on seega seotud just puidu- ja mööblitööstuse, ehituse aga samuti toiduainetetööstusega (ettevõtete raamatupidamisaruannete 2000-2006 põhjal selgub, et vaadeldaval perioodil toimus Võru maakonnas hõivekasv tööstuses peaaegu kolmandiku võrra, samuti kasvas hõive puidutööstuses ja ehituses). Piirkonna geograafilist asendit ning muid looduslikke tingimusi arvestades on suur potentsiaal turismiettevõtlusel. Oluliseks peetaksegi just võtmevaldkondade arendamist, sõnastades nii eesmärgid kui tegevused.

Eesmärgid ja tegevused, mida arengukavades võtmevaldkonna arengu tagamiseks kavandatakse või oluliseks peetakse, on ettevõtete arenguvõimaluste suurendamine, alustavate ettevõtete nõustamine ja koolitamine, ettevõtlusarengu jätkusuutlikkuse tagamiseks, planeerimiseks uuringute teostamine, tehnilise infrastruktuuri parendamine soodsa ettevõtluskeskkonna loomiseks jt tegevused.

Konkreetsamad tegevused, millega saab kohalik omavalitsus kaasa aidata ettevõtluse arengule kohaliku omavalitsuse võimalusi ja üldisi arengusuundi arvestades, on kohalike teede hooldus ja remont, uuringute teostamine ja detailplaneeringute koostamine, ettevõtluse tunnustamis- ja toetusmeetmete süsteemi väljatöötamine ja elluviimine. Konkreetsed tegevused, mida on võimalik finantseerida kas kohaliku omavalitsuse eelarvest või erinevatest fondidest, kajastuvad ka arengukavade tegevuskavas.

1.7 Teemakäsitus Võru maakonna arenduskeskuse poolt investorteeninduse programmi raames tehtud töödes

Investorteeninduse programmi raames on juunis 2011 koostatud²⁴ sektoranalüüs järgmiste Võrumaa olulisemate ettevõtlusvaldkondade kohta: puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete tootmine; mööblitootmine; toiduainetootmine.

Puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete tootmine

Puidutöötlemine on kõige suurem töötleva tööstuse tööstusharu Võru maakonnas. Vastavas sektoris tegutseb 64 ettevõtet (moodustab 10,6 % piirkonna ettevõtete üldarvust) ja sektor annab tööd 624-le töötajale, olles seega maakonnas suuremaks tööandjaks. Puidutöötlemise sektor koosneb peamiselt mikro- ja väikeettevõtetest ning üksikutest keskmise suurusega ettevõtetest.

Puidutöötlemise ettevõtted paiknevad mitmel pool üle maakonna. Maakonna suuremad puiduettevõtted asuvad Sõmerpalu ja Võru vallas. Puidutööstuse toodete valik on lai, alustades saematerjali tootmisest ja töötlemisest ning lõpetades puitmajade, akende ja uste valmistamisega. Enam töötajaid on hõivatud saematerjali tootvas Toftan AS (108 töötajat) ja akna- ja uksekomponente tootvas AS Barrus (120 töötajat). Teiste suuremate ettevõtetenäiteks võib veel välja tuua ehituspuit- ja tiseritoodete tootmisega tegeleva Kapa Puit OÜ (60 töötajat) ning Lasva Liimpuidu AS (42 töötajat), olles üheks suuremaks liimpuitplaatide- ja detailide tootjaks.

Sektori toodangust 47 % läheb ekspordiks. Viimastel aastatel on töötajate arv sektoris vähenenud ja tootmisvõimsus on optimeeritud.

Puidutöötlemise sektori käive maakonna ettevõtete käibest moodustab 15,8%. Eesti puidutöötlemise sektori müügikäibes moodustab Võru maakonna ettevõtete osatähtsus 7,0%, olles seega müügikäibelt Harju, Lääne-Viru, Tartu ja Viljandi järel viiendal kohal Eestis. Samas müügikäive iga töötaja kohta on võrreldes teiste maakonna samade näitajatega kõige suurem.

Mööblitootmine

Mööblitootmine on Võru maakonnas puidutöötlemise järel üks tähtsamaid tööstusharusid, olles maakonna ettevõtete hulgas üks suuremaid töötleva tööstuse tööstusharusid, seda nii müügitulult kui ka töötajate arvult. Mööbli tootmisega tegeleb maakonnas 36 ettevõtet ja tööd antakse 610 töötajale. Seega on sektor maakonnas puidutöötlemise järel suuruselt teiseks suuremaks tööandjaks. Sektor koosneb peamiselt mikro- ja väikeettevõtetest ning üksikutest keskmise suurusega ettevõtetest.

Mööblitööstus on pikkade traditsioonidega tööstusharu, mis on tihedas korrelatsioonis majanduskasvuga. Kuna tegu pole esmatarbekaubaga, mõjutab inimeste ostujõu muutus sektorit eriti tugevalt. Kriisi algus kinnisvarasektoris mõjutas olulisel määral ka Võru maakonna mööblitööstuse arenguid.

²⁴ Ülevaade on koostatud Võrumaa Arenguagentuuri poolt.

Mööblitootmise ettevõtted paiknevad mitmel pool üle maakonna. Maakonna suuremad mööblitootmisettevõtted asuvad Võru linnas. Mööblitootmise toodetavate toodete valik on lai, alustades detailide valmistamisest ning lõpetades pehme mööbli tootmisega. Enam töötajaid on hõivatud kodumööblit tootvas Wermo AS (110 töötajat) ja puidust konsoole ja mööblidetaile tootvas AS Sirje (54 töötajat). Teiste suuremate ettevõtetenäiteks võib veel välja tuua puidust mööblisade tootmisega tegeleva Anro PT OÜ (35 töötajat), üheks suuremaks täispuit- ja pehmemööbli tootjaks on Võru Seeder AS (43 töötajat). Sektori arengud on oluliselt sõltuvad välisurgudest ja sektori konkurentsivõimest seal, kuna 60% sektori toodangust läheb ekspordiks.

Mööblitootmise sektori käive maakonna ettevõtete käibest moodustab 6,9%. Eesti mööblitootmise sektori müügi käibes moodustab Võru maakonna ettevõtete osatähtsus 8,2%, olles seega müügi käibelt Harju, Lääne-Viru ja Tartu järel neljandal kohal Eestis.

Toiduainete tootmine

Toiduainete tootmine on üks suuremaid ja olulisemaid tööstusharusid Võru maakonnas nii tootmise kui ka ekspordi seisukohalt. Toiduainete tootmise sektoris tegutseb 14 ettevõtet (mis moodustab 10,6 % piirkonna ettevõtete üldarvust) ja sektor annab tööd 413-le töötajale, olles seega maakonnas töötleva tööstuse haru puidu- ja mööblitootmise järel suuremaks tööandjaks. Toiduainete tootmise sektor koosneb peamiselt mikro- ja väikeettevõtetest ning üksikutest keskmise suurusega ettevõtetest.

Toiduainete tootmine on Võru maakonnas pikkade traditsioonidega tööstusharu. Ettevõtted paiknevad mitmel pool üle maakonna. Maakonna suuremad toiduainete tootmise ettevõtted asuvad Võru linnas. Toiduainetööstuses toodetakse erinevaid piimatooteid, juustu, leiva- ja saiatooteid ning kondiitritooteid. Enam töötajaid on hõivatud leiva- ja saiatooteid ning säilitusaineteta pagaritooteid tootvas osaühingus Cristella VT (180 töötajat) ning juustu- ja piimasaadusi tootvas aktsiaseltsis "Võru Juust" (130 töötajat). Teiste ettevõtetenäiteks võib veel välja tuua leiva- ja saiatooteid tootva osaühing Paadi Pagari (18 töötajat) ja piima- ja piimatoodete tootmisemisega tegeleva Nopri Talumeierei OÜ (6 töötajat).

Toiduainete tootmise sektori arengud on sõltuvad ka välisurgudest ja sektori konkurentsivõimest seal, kuna 63% sektori toodangust läheb ekspordiks. Selle 63% hulgas on peamiselt AS Võru Juust toodang, kuna teised sektori olulisemad ettevõtte turustavad oma toodangu põhiliselt kohalikul turul.

Toiduainete tootmise sektori käive maakonna ettevõtete käibest moodustab 12,2%. Eesti toiduainete tootmise sektori müügi käibes moodustab Võru maakonna ettevõtete osatähtsus 3,7%. Toiduainete tootmise sektori ekspordikäive maakonna ettevõtete ekspordikäibest moodustab 26,1%. Eesti toiduainete tootmise sektori ekspordikäibes moodustab Võru maakonna ettevõtete osatähtsus 13,5 %, olles seega ekspordimahult suuruselt teine Eesti toiduainetööstuse toodangu eksportija.

Olulisemate ettevõtlusvaldkondade müügiargumendid:

Töötlev tööstus on suurima osakaaluga tegevusvaldkond, andes olulise osa maakonna ettevõtete käibest ja töökohtadest. Töötleva tööstuse olulisem haru on puidu- ja mööblitööstus.

Maakonna võtmesektorite olulisemad müügiargumendid on olemasolevad ja rajatavad uued tööstusala, infrastruktuur (Võru maakonda läbib üks suuremaid transpordikoridore Tallinn-Tartu-Luhamaa maantee), kvalifitseeritud kuid odav tööjõud, odav maa ja

äripinnad, ettevõtete võrgustik, piiri ja logistikakeskuse lähedus, oma maakonna kaubamärk, tegutseva puiduklastri olemasolu ja toiduklastri moodustamise võimalused.

1.8 Võru maakonna arengustrateegia 2009-2019

Võrumaa üldstrateegia tugineb kuuele maakonnale olulise tähtsusega valdkonnale: Võrumaa omapära, maaelu, ettevõtlus ja kutseharidus, haridus, Võru linn – piirkonna tõmbekeskus, roheline energia.

Strateegilised suunad tähistavad maakonna jätkusuutlikkuse säilitamiseks ja arenguks vajalikke, kvaliteedi tõusule orienteeritud võtmevaldkondi. Maamajanduse teemavaldkonna seisukohalt on oluline võimaluste loomine ettevõtluskeskkonna arenemiseks ja kõrget lisandväärtust nõudvate töökohtade tekkeks.

Arengustrateegia toob välja probleemid ja eesmärgid valdkondade lõikes.

Ettevõtluskeskkonna probleemid:

Domineerivad madala lisaväärtusega majandusharud, vananenud tehnoloogia ja sellest tingitult madal tootlikus, ettevõtjate madal haridustase ja kvalifitseeritud tööjõu vähesus, madal ekspordisuutlikkus ja välisinvesteeringute vähesus, puudulik infovahetus ja vähene koostöö, kaugus suurematest keskustest, puudulikud tootmise/tööstuse arendamise võimalused, puudulik turismi toetav infrastruktuur ning puudulikud rekreatsiooni võimalused piiriäärsetel aladel.

Ettevõtluskeskkonna eesmärgid:

- investeerimine olemasolevasse ja täiendavatesse logistikavõimalustesse
- pakkuda oskusteavet maakonna ettevõtluse arendamisel
- töötada välja meetmed Võrumaa omavalitsustes ettevõtluse toetamiseks ning investeeringute kaasamiseks piirkonda,
- väärtustada kohalikke ressursse Võrumaa ettevõtetes, samuti piirkondlikku omapära, säästa keskkonda ning pakkuda omanäolisi tooteid ja teenuseid sh arendada välja Lääne-Ida suunalise turismi väravad (Luhamaa, kui värav traditsioonilisel Euroopa- Venemaa suunalisel koridoril).
- Võrumaa inimesed oleksid haritud, ettevõtlilikud ning uuendusmeelsed ning tunneksid huvi ettevõtlusega tegelemise vastu piirkonnas.
- Paranenud tingimused tegelemaks käsitööettevõtlusega maapiirkonnas.
- Loodud soodsad tingimused kodustootamiseks ning töö- ja pereelu ühildamiseks, samuti kohaliku ressursi (puit, vill, lõng jms) väärtustamiseks.

1.9 Kokkuvõte ja suunised

Käimasolevad majanduse struktuurimuutused on regionaalse arengu väljavaadete seisukohalt kohati ka murettekitavad. Ühest küljest on paratamatu, et põllumajandussektori tehnoloogilise ja tööjõu tootlikkuse arenguga on suur hulk tööjõudu vabanenud just maapiirkondades, kuid võimalused asendushõiveks on maapiirkondades siiski piiratumad kui linnades. Seeläbi on lisaks maapiirkondade paremale integreerimisele tööjõuareaali keskuse tööturuga ka majandustegevuse mitmekesistamine nii linnalähistes kui kaugemates maapiirkondades muutunud võtmetähtsusega piirkondliku arengu tasakaalustamisel. Teatud ulatuses on

maapiirkondade ettevõtlus pärast vahepealset põllumajandussektori hõive märkimisväärselt kahanemist küll juba mitmekesistunud. Suur osa primaarsektori töökohti on tänaseks paraku asendunud just industriaalsektori töökohtadega erinevates allhanketootmisega tegelevates ettevõtetes, mille perspektiiv ei ole siinse tööjõu kallinedes kestev. See võib tuua kaasa uue tööjõu vabanemise pärast tootmise ümberpaigutamist mujale odavamale tööjõu maadesse. Seetõttu on väga oluline regionaalsete vajadustega arvestava tööjõu täiend- ja ümberõppesüsteemi toimimine, mis suudaks pidevalt ja paindlikult reageerida piirkondade tööjõuvajaduste muutustele.

1.9.1 Maamajanduse hetkeolukorra vastavus maakonnaplaneeringuga kavandatule

Statistikaameti andmete ning erinevate sektoranalüüsi ja uuringute tulemusena selgub, et puidu- ja mööblitööstus ja toiduainetetööstus on olulisemad ettevõtlusvaldkond maakonnas. Ning valdavalt on tegemist mikro- ja väikeettevõtetega ning üksikute keskmise suurusega ettevõtetega.

Puhtalt maakasutuslikust vaatenurgast vaadatult jääb põllumajandus ka edaspidi oluliseks valdkonnaks kogu Lõuna-Eestis, sh Võru maakonnas. Põllumajanduslik tootmine jätkub, küll enam mehhaniseeritult, kuid puudub oht, et põllumaad võsastuvad ning loomakasvatus hääbuks. Aasta-aastalt on suurenenud mahepõllumajandussaaduste tootmisega tegelevate ettevõtete arv ja mahepõllumajandusliku maa suurus üldse. Kokkuvõtvalt saab öelda, et maakonnaplaneeringuga määratletu on osaliselt endiselt aktuaalne (konkurentsivõimeline ja mitmekesine majandustegevus, mahepõllumajandus, tööstus, turismindus. Maakonnaplaneeringu kehtestamise hetkest on jätkunud hõivatuse langus primaarsektoris, mis ilmselt jätkub veel lähiaastatel. Edaspidi eeldatavasti stabiliseerub, kuid oluliselt väiksema tööhõive juures (3-4%). Maamajanduses on oluline teenindussektori kasv.

1.9.2 Suunised uue maakonnaplaneeringu koostamiseks

Hoolimata Eesti väiksusest on igal piirkonnal oma asendist, looduslikest ja kultuurilistest eripäradest tulenevad spetsiifilised eeldused majandustegevuse tugevamaks regionaalseks spetsialiseerumiseks ja oma sobivaimate „tulevikumajanduste“ eelisarendamiseks. **Arvestades piirkonna loodus- ja kultuuripärandit on suhteliselt soodsamate arenguväljavaadetega ja kasvava nõudlusega sektoriteks turismi- ja puhkemajandus, mahepõllumajandus, kohaliku toorme väärimisega seotud majandustegevused. Et säilitada elu maalistes piirkondades, peab maakonnaplaneering soosima traditsioonilist elulaadi, kuid samaaegselt olema avatud ka uutele arendustele, mis ei ohusta väljakujunenud väärtusi. Oluline on vältida liigset regulatiivsust rangete monofunktsionaalsete alade määramise ja lausalise tsoneerimise kaudu. Eesmärgiks peab võtma ruumiliste tingimuste loomise erinevate elatusviiside võimaldamiseks.**

Eelnevast analüüsist võib esile tuua järgmised suunised, millega arvestada uue maakonnaplaneeringu koostamisel:

- Investeeringute fokuseerimiseks ning ettevõtluse hoogustamiseks määrata perspektiivsed tööstus- ja ettevõtluspiirkonnad ning logistikaalad. Eelnevalt

koostada olemasolevate nõukogude ajal rajatud tööstus- ja ettevõtluspiirkondade analüüs selgitamaks välja nende seisukord (kas varasemaid investeeringuid on võimalik kasutada) ja edasine arenguperspektiiv. Eesmärgiks on jätkata tööstuslikku maakasutust juba tööstuspiirkondadena kasutusel olnud aladel (*nn brownfield-development*). Alade määratlemisel lähtuda lisaks varasemale sarnasele kasutusviisile taristu olemasolust, lähialade tundlikkusest ning sundliikumiste vähendamise põhimõttest.

- Tagada infrastruktuuri korrastamine ja heal tasemel väljaarendamine (juurdepääsud, vee- ja kanalisatsioonitrassid). Heal tasemel infrastruktuuri olemasolu soodustab tööstusettevõtete investeeringuid maapiirkonda ja toetab väikeettevõtete arengut.
- Anda võimalused taastuvenergeetika arendamiseks (päike, vösa), määrata tingimused päikeseparkide, väiketuulikute jt energiatootmisvahendite rajamiseks
- Luua eeldused piiriülese tegevuste ja koostöö kujunemisele (juurdepääsude planeerimine, ettevõtlus- ja logistikaalade määramine).
- Aktiivne majandustegevus, samuti elanikkond, koondub enamjaolt linna ja teistesse suurematesse keskustesse, mis mõjutab teiste piirkondade arenguperspektiivi ning seetõttu tööturгу väljaspool linna ja keskusi. Oluline on tagada võimalused ja tingimused atraktiivse ettevõtluse, ökoloogiliselt puhtale tootmisele keskendunud põllumajanduse ning kultuuri- ja loodusturismi arendamisele, et tagada töökohtade ja teenuste kättesaadavus vähemasti senisel tasemel ka hõreneva asustusega piirkondades.
- Mitmekesistada ettevõtlusprofiili, nii puhkemajanduse kui tööstusharudega.
- Tõsta ettevõtlusaktiivsust, kuna see on piirkondlikus arengus üks võtmetähtsusega tegureid. Et noorte ja oskustööjõu väljarännet suurematesse linnapiirkondadesse ohjata on hädavajalik uute ja kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomine.
- Luua eeldused mittepõllumajandusliku ettevõtluse osakaalu suurenemiseks, mis loob juurde sobilikke ja tulusaid töökohti ja võimaldab saavutada kõrgema elatustaseme. Analüüsida võimalusi puhkemajanduse arendamiseks rohealadel.
- Oluline on tagada tootmise kaasajastamine ja konkurentsivõime toiduainete- ja puidutööstuses, mis on ekspordivõimekad sektorid. Planeeringus kajastada muuhulgas metsamaade väärtuslikkust ning majandamisvõimalusi, et koondada vajalik informatsioon metsa- ja puidutööstuse arendamiseks.
- Põllumajandusliku tegevuse ja põllumajanduslikus kasutuses oleva maa säilimise seisukohalt on vajalik määratleda väärtusliku põllumaa mõiste ning tagada väärtusliku põllumaa otstarbekas ja säästlik kasutamine. Välja tuleb töötada üldised arusaamad väärtusliku põllumaa määratlemise põhimõtetest ja kriteeriumidest.
- Mitmete prognooside kohaselt on rahvastiku vananemine Eestis vältimatu protsess. Seda võimendab mõõdukalt negatiivne iive. Sellised suundumused mõjutavad Eesti sotsiaalsüsteemi ja võivad halvendada majanduse

kasvuvõimalusi. Eeltoodu valguses on oluline luua võimalused ja tingimused hõbedase majanduse teenuste arendamisele (eakatele pakutavate toodete ja teenuste arendamine). Maakonnaplaneeringus määrata hõbemajanduse ettevõtlusele üldised ruumilised ja planeeringulised tingimused (ligipääsetavus, asukohtade looduslik atraktiivsus jne)

- Traditsioonilist maalist elulaadi soosivate planeerimisregulatsioonide väljatöötamine – ühes piirkonnas samaaegselt mitmete tegevusviiside võimaldamine (N: põllumajanduse kombineerimine puhke- või turismitaludega). Vajalik on määratleda soositavad tegevusvaldkonnad, täpsustada kasutatavad mõisted (N: turismitalud, suvekodud jne) ja seada üldised ruumilised põhimõtted, mis säilitavad väärtusi samaaegselt arenguvõimaluste andmisega.
- Toetada kohalikul oskusteabel põhinevat spetsialiseerumist.
- Eelistada multifunktsionaalse ruumi loomist nii tihe- kui hajaasustuses, et tekitada kompaktne asustusstruktuur, kus elu- ja töökohad paiknevad võimalikult üksteise lähedal. Hajaasustuses tuleb leida paindlikud lahendused teenuste kättesaadavuse parandamiseks.

2 Riiklikud huvid

2.1 Riigikaitse

Riigikaitse eesmärk on säilitada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, tema maa-ala, territoriaalvete ning õhuruumi lahutamatu ja jagamatu terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. Riigikaitse eesmärgi saavutamiseks on oluline arvestada riigikaitse taristu arenguvajadustega erineva tasandi planeeringute (maakonnaplaneering, üldplaneering, detailplaneering) koostamisel ja projekteerimistingimuste väljastamisel.

Riigikaitse funktsionaalsusega objektide mõjutsoonis tuleb seega kõik planeeringud, projekteerimistingimused ja ehitusprojektid kooskõlastada Kaitseministeeriumiga. Mõjutsooniks loetakse detailplaneeringu kohustuseta aladel 2 km ja detailplaneeringu kohustusega aladel 300 meetrit riigikaitse kinnistu piirist.

Õhuseireradarid

Tagamaks ühtne kogu Eestit kattev radaripilt määratakse õhuseireradarite piirangutsoon ulatusega 15 km. Võru maakonnas õhuseireradar puudub, kuid Valga maakonda Otepää valda (Pilkuse küla) kavandatud õhuseireradari piirangutsoon ulatub nii Valga kui Võru maakonda. Määratud piirangutsooniga tuleb arvestada eelkõige energiatuulikute kavandamisel.

Planeeringud ja projektid, mis näevad ette energiatuulikute rajamist 15 km piirangutsoonis sees olenemata energiatuulikute kõrgusest, tuleb kõik kooskõlastada Kaitseministeeriumiga.

Kui energiatuuliku kavandatakse õhuseireradari 15 km piirangutsoonist väljapool, tuleb kõik planeeringud ja projektid kooskõlastada Kaitseministeeriumiga juhul, kui kavandatakse energiatuuliku, mille kogukõrgus (torn + laba) ületab 28 meetrit.

Nursipalu harjutusväli

Nursipalu harjutusväli asub Rõuge ja Sõmeraplu vallas. Harjutusvälja kasutamisel on peamine probleem müra, mis häirib kohalikke elanikke, mistõttu määratakse alale ala piirist 2 km ulatuses müratsoon. Müratsooni tegelik ulatus ja tase kaardistatakse mürauuringute käigus.

Müratsooni sisse ei ole soovitatav rajada müratundlike objekte (elamud, majutus- ja puhkehooned, üldkasutatavad hooned).

Lasketiirud

Kaitseväge aj Kaitseväe kasutavad nii laskeväljaõppeks kui taktikalisteks õppusteks Võru vallas asuvat Tsiatsungõlmaa 300 m poolkinnist lasketiiru ja taktikaala.

Kuna tegemist on poolkinnise lasketiiruga, mille mõjuala on väiksem seoses kaitserajatiste (taga- ja külgvall, kuulisuunajad), tuleb arvestada 1 km müratsooniga, kus saastetundlike objektide (elamud, majutus- ja puhkehooned) rajamine ei ole soovitatav.

Väljaspool riigikaitsemaad asuvad lähiharjutusalad/taktikaalad

Väljaspool riigikaitsemaad on väljaõppe korraldamine lubatud ka suurematel riigimetsa aladel²⁵. Riigimetsa alalise riigikaitsealise väljaõppe korraldamiseks on vaja Vabariigi Valitsuse luba ning muul juhul maaomaniku või riigimetsa majandaja nõusolek.

Lähiharjutusaladel viiakse regulaarselt läbi taktikalisi õppusi, kus kasutatakse ka imitatsioonivahendeid, kuid tegevusega kaasneda võivad aladest välja kanduvad mõjud on minimaalsed. Seetõttu müratsooni määramiseks vajadus puudub. Samas tuleb väljaõppe toimumise ajal ümbritsevate alade elanikel ja kasutajatel arvestada teatud müra leviku võimalusega ning raskesõidukite ja inimeste liikumisega.

Võru maakonnas asuvad Järvere, Kubja, Sõmerpalu, Tabina, Tsiatsungõlmaa, Tsooru, Umbaare, Urvaste, Väimela lähiharjutusala, mille asukoht analüüsikaardile on kantud punktobjektiga avalikkusele informatsiooni edastamise eesmärgil. Lähiharjutusala piirid tuleb täpsustada edaspidise protsessi käigus.

Sänna linnak

Sänna linnak asub Rõuge vallas. Edaspidise planeerimis- ja ehitustegevuse kavandamisel tuleb arvestada 2 km piirangutsooniga kinnistu piirist, mille ulatuses tuleb kaitseministeeriumiga kooskõlastada seniste sihtotstarvete muutused sotsiaal-, elamu- või äri- ja tööstusmaaks või ehitusprojektid, kui nimetatud sihtotstarvetega välja arendamata kruntidele kavandatakse sotsiaal- või ühiskondlikke objekte, elamuala või tööstushooneid.

2.1.1 Teemakäsitus kõrgemaseisvates arengudokumentide**Üleriigiline planeering Eesti 2030+**

Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“ on strateegiline dokument, mille eesmärk on otstarbeka ruumikasutuse saavutamine Eesti kui terviku mastaabis. Selles määratletakse riigi kestliku ja tasakaalustatud ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused. Planeeringu mõtte on seada keskkonna eripäradest lähtuvad ruumilised alused asustuse, liikuvuse, üleriigilise tehnilise taristu ja regionaalarengu kujundamiseks arvestades üleilmseid suundumusi ja Euroopa Liidu poliitikat.

Üleriigiline planeering on aluseks maakonnaplaneeringute ja üldplaneeringute koostamisele.

Ruumilisel planeerimisel tuleb muuhulgas arvestada riigikaitse eesmärkidega. Üleriigiline planeering rõhutab riigikaitse huvidega arvestamise vajadust eelkõige tuulikuparkide rajamisel (mere- ja maismaatuulikupargid). Planeeringute alusel peab olema integreeritud lähenemine, et erinevate valdkondade huvid oleksid mere- ja rannaalade kasutamisel tasakaalustatud.

Üleriigiline planeering sätestab põhimõtted, et eelkõige looduslike tingimuste ja riigikaitsealuste vajaduste tõttu ei sobi tuulikuparkide rajamiseks Eesti põhjapoolne rannikumeri, Peipsi järv ega Võrtsjärv.

²⁵ Metsaseadus §36

Põlva, Valga ja Võru maakonnas energiatuulikute rajamisel tuleb arvestada õhuseireradari piirangutsooniga ning kavandatavad tegevused Kaitseministeeriumiga kooskõlastada.

Riigikaitse arengukava 2013-2022

Riigikaitse arengukava määrab riigikaitse strateegia alusel kaitsevõime tugevdamise prioriteetsed suunad ja võimenõuded, pikaajalised arendusprogrammid ja üldised ressursipiirangud kaitsevõime arendamisel.

Riigikaitse arengukava peamine juhtmõte on reaalsete ning vajadusel kiirelt reageerida suutvate üksuste tootmine.

Väljaõppe taristu ja riigikaitseobjektide asukoha määratlemine ei ole arengukava ülesanne.

2.2 Piirirajatised

Riiklike huvide teemakaardile on kantud piiripunktid ja kordionid.

Edaspidisel planeerimisel tuleb arvestada riigikaitseobjektide rajamiseks vajaliku maaressursi olemasoluga. Riigikaitseobjektidena rohelisel piiril (piiripunktide vahel) tuleks arvestada järgmiste piirirajatistega: vaatetornid, sillad üle jõgede ja ojade, patrullrajad ja piiririba.

2.3 Riigimaad

Tabel 2.3.1 Riigimaad valitsejate

Valitseja	Pindala hektarites	Üksuste arv
Siseministeerium	64,63	80
Põllumajandusministeerium	56,02	9
Haridus- ja Teadusministeerium	436,82	26
Kultuuriministeerium	1,85	5
Keskkonnaministeerium	52941,67	883
Välisministeerium	80,56	9
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	2589,31	623
Võru Maavalitsus	2649,64	242
Kaitseministeerium	3531,64	79
Riigimaad kokku	62352,14	1956

Kogu Võru maakond	230554,16
-------------------	-----------